

Birinci Dünya Harbi Sonunda Maraş'ın İtilaf Devletlerince İşgali ve Maraş Savunması*

Occupation of Maraş by the Entente at the End of WWI and the Defence of Maraş

F.Rezzan ÜNALP**

Öz

Birinci Dünya Harbi sonunda İtilaf Devletlerinin Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7'nci maddesine dayanarak ateşkes çizgisini aşmaları ve Anadolu'nun güney bölgesini işgale girişmeleri bu bölgede direniş hareketlerini başlattı. Bölge önce İngilizler tarafından işgal edildi, daha sonra İngiltere ile Fransa arasında yapılan bir antlaşmayla Adana, Maraş, Antep ve Urfa Fransızlara bırakıldı. İngiliz işgali sırasında gerek halkın işgalin geçici olduğuna inanması, gerekse İngilizlerin halkın tepkisine yol açabilecek hareketlerden kaçınmaları nedeniyle önemli bir direniş hareketi görülmedi. Ancak İngilizlerin yerini alan Fransızların Ermeni azınlıkla işbirliği yaparak halkı sindirmek istemesi bu durumu değiştirdi. Bölgedeki ilk direniş ve teşkilatlanma faaliyetleri kendini savunmak durumunda olan bölge halkından geldi. Sivas Kongresinde Kuvayı Milliye kurulması ve bölgeye en yakın askeri birliklerin yardımda bulunması kararlaştırıldı.

Bu makalede Maraş'ın Fransızlar tarafından işgal edilmesinden tahliyesine kadar olan sürede cereyan eden olay ve çarpışmalara yer verilecektir. Maraşlıların mücadele bayrağını açmalarının ilk adımı olan Sütçü İmam olayından, Mustafa Kemal'in bölgeye gönderdiği Kılıç Ali ve diğer subayların direniş ve teşkilatlandırma faaliyetlerinden, yerli halkın kahramanlıklarıyla öne çıkan önemli şahsiyetlerinden bahsedilecek, sonuç bölümünde Fransızların bölgeyi tahliye etmelerinin nedenleri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Maraş, Kılıç Ali, Kuvayı Milliye, Arslan Bey.

Abstract

At the end of World War I, The Entente States' breaking the ceasefire line and the occupation of Anatolia's southern region, basing on Article 7 of the Mondros Armistice, initiated resistance movements in this region. The region was first occupied by the British, then with an agreement between England and France, Adana, Maras, Antep and Urfa were left to the French. During the British occupation there was no significant resistance movement because both the people believed that the invasion is temporary, and the British avoidance of movements that could lead public's reaction. However when the French took over, their desire to suppress the people in cooperation with the Armenian minority changed the situation. The first resistance and organizational activities in the region came from the people of the region who had to defend themselves. At Sivas Congress, it was decided for the Kuva-yi Milliye to be established and the military troops near the region to help.

In this article, the events and the collisions from the occupation of Maras by the English and French until the time of evacuation will be featured. From the Sütçü İmam incident which was the first

* Makale Geliş Tarihi: 10.10.2017, Kabul Tarihi: 12.12.2017

** Dr.E.Hv.Öğ.Alb. Ufuk Üniversitesi/ Milli Savunma Üniversitesi,
E-posta: rezzanunalp@gmail.com

gazi

Akademik Bakış

205

Cilt 11
Sayı 22
Yaz 2018

step in opening the fighting flags for the Maraşians, Kılıç Ali and other officers' which were sent to the region by Mustafa Kemal, resistance and organization activities, important personalities featured with the heroism of the indigenous people will be mentioned, and in the result section, the reasons for the French to evacuate the region will be assessed.

Key Words : Maraş, Kuvayı Milliye, Kılıç Ali, Arslan Bey.

Giriş:

Mondros Ateşkes Antlaşması Birinci Dünya Harbi'ni Osmanlı Devleti için sonlandıran sadece bir mütareke değil aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin tam bir teslimiyet belgesi idi. İtilaf Devletleri Türk topraklarını, "bağlaşıkların güvenliklerini tehdit edecek bir durum karşısında herhangi bir askeri noktayı işgal etmek hakkına sahiptirler" hükmünü içeren 7'nci maddesine dayanarak işgal etmişlerdi.¹

Ateşkes Antlaşması imzalanmadan önce 7'nci Ordu Komutanı olan Mustafa Kemal Paşa, Halep'te bulunduğu sırada fırkaları teftişte yaptığı tespitler² ve aldırıldığı güvenlik tedbirleri³ ile elde kalan kuvvetleri istifade edilebilir bir hale getirmiş, bununla savunmayı muhtemel saldırılara karşı güçlü kılmayı amaçlamıştı. Karargâhıyla Katma'ya geldikten sonra Ayıntab (Gaziantep) Menzil Mıntika Müfettişi Binbaşı Behram Bey'e 27 Ekim 1918'de gönderdiği telgraf-la, "Cerablus^{4*} köprüsünün özel bir müfreze ile işgal ettirilmesini, mecburiyet hâsıl olmadıkça son ana kadar köprüünün muhafaza edileceğini" emretmişti.⁵

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından bir gün sonra Yıldırım Orduları Grup Komutanlığına atanan Mustafa Kemal Paşa, mütarekenin uygulaması hakkında Adana'dan İstanbul'daki hükümeti uyarımış, İngiltere'nin antlaşma dışı her isteğine boyun eğmemek gerektiğini önemle belirtmişti.⁶ Ancak 5 Kasım 1918'de İstanbul'dan verilen bir emirle İngilizlerin Halep civarındaki ordularının iaşesini sağlamak üzere İskenderun-Halep yolundan ve İskenderun limanından faydalanmalarına izin verildi. Bu durum İtilaf devletlerinin doğrudan doğruya İskenderun ve Adana bölgesini işgale hazırlandık-

1 Yücel Özkaya, "Güney, Güney-Doğu'da Savunmalar ve 1920 Senesindeki Siyasi Olaylar", *Milli Mücadele Tarihi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002, s.27. Mütareke imzalandığında Yıldırım Orduları Grubu Karargâhı ile 2'nci Ordu ve 12'nci Kolordu karargâhı Adana'da idi. 10 Kasım 1918'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yıldırım Orduları Grup Komutanlığından ayrılarak İstanbul'a hareketinden önce 9 Kasım 1918'den itibaren İskenderun'un İngiliz ve Fransızlar tarafından işgaline başlanmıştı. Adana, Mersin, Kilis, Antep ve Urfa dâhil geniş bir bölgeyi, Toros tünellerini ve Ulukışla'yı da içine alacak şekilde İngiliz ve Fransız birlikleri Ermenilerden oluşturulan lejyon birlikleriyle beraber bütün Güney Anadolu'yu denetimlerine almakta gecikmemişlerdi. bkz. *Mondros Mütarekesi ve Sevr Antlaşması, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayınları, Ankara, 2001, s.35.*

2 *Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Arşivi*, Birinci Dünya Harbi (BDH) Koleksiyonu, Klasör (K): 3705, Dosya (D):28, Fihrist (F):42.

3 *ATASE Arşivi*, BDH, K:3705, D:29, F:9-7.

4 * Cerablus: Suriye'nin Halep iline bağlı bir kent.

5 *ATASE Arşivi*, BDH, K:3705, D: 29, F:36-1.

6 Bilal Şimşir, *Atatürk Dönemi İncelemeler*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s.5.

larını göstermekteydi. İngilizlerin İskenderun'u ve İskenderun-Halep yolunu işgal etmeleri henüz bu yolun güneyinde bulunan Türk kuvvetlerini tehlikeli bir duruma sokabilirdi. Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa aynı tarihte birliklere verdiği emirde; "20'nci Kolordunun zayıf bir emniyet birliği bırakarak gece yürüyüşü ile önce Katma ve yöresinde toplanmasını, sonra İslahiye'ye gelmesini" emretti.⁷

Mustafa Kemal Paşa, "İngilizlerin her ne sebep ve bahane ile asker ihracına teşebbüs edecek" olmaları halinde, "kendilerine silahla karşı konulacağını" resmen açıkladı. "İngilizlerin telkini ile bu tip bir hareketi uygulamaması yolunda bir karar alınması halinde, kendisinin buna uymaya yaratılışının uygun olmadığını" belirtti, itham altında kalmamak için "kumandayı hemen teslim etmek üzere" kendi yerine atanacak şahsın süratle bulunduğu yere gelmesini rica etti. Bununla birlikte aynı gün, 6 Kasım 1918 tarihinde, sadareten Mustafa Kemal Paşa'ya İskenderun'u işgal etmek isteyen İngilizlere karşı konulmaması bildirildi.⁸ Dolayısıyla bu şekilde Mustafa Kemal ile İstanbul hükümetinin yolları daha o tarihte ayrılmış oldu.

Yıldırım Orduları Komutanlığı ve 7'nci Ordu Karargâhı mütareke hükümlerine dayanılarak 7 Kasım 1918'de padişah buyruğu ile lağvedildi, Mustafa Kemal Paşa ise Harbiye Nezareti emrine alındı.⁹ 10 Kasım akşamı Adana'dan trenle İstanbul'a doğru hareket eden Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a gelmeden önce Antep eşrafından Ali Cenani ile Katma istasyonunda görüştü, ona silahlı işgallere karşı koymak için milis birlikleri kurulması gerektiğini söyledi. Eskişehir'den geçerken mutasarrıf Zekai (Apaydın) ile görüştüğünde ise ondan bölgesinde ne kadar silah bulunduğunu sordu.¹⁰ Bu görüşmeler Mustafa Kemal'in hangi düşüncelerle İstanbul'a geldiğinin anlaşılması bakımından da önemlidir.

Bu süreçte 9 Kasım 1918'de 15 kişilik bir müfreze ile İskenderun'u işgal eden İngilizler¹¹ mütarekeye aykırı olarak Adana ilinin de boşaltılmasını istedi, esasında bu süreçte Payas-Kilis hattının güneyi İtilaf devletleri tarafından işgal edilmişti. İngilizler bütün Türk birliklerinin bir an önce Toros Dağları kuzeyine çekilmesinde ısrar ediyorlardı. Mondros Ateşkes Antlaşmasınının 5'nci ve 16'ncı maddeleri gereği birçok birlik lağvedildi, lağvedilmeyen birliklerden 12'nci Kolordu Konya'ya, 3'üncü Kolordu Sivas'a ve 20'nci Kolordu Ankara'ya çekilme emri aldı. Müteakiben 11 Aralık 1918'de Fransız subayları idaresinde 400 kişilik yerli Ermenilerden oluşan bir Fransız taburu Dört Yol kasabasına girdi. 17 Aralık 1918'de çoğu Ermeni olmak üzere 1500 kişilik Fransız askeri birliği Mersin'e çıkarıldı. Bu kuvvetten ayrılan müfrezeler Tarsus, Adana, Misis ve Pozantı böl-

7 *Türk-İstiklal Harbi, Güney Cephesi IV'üncü Cilt*, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayınları, Ankara, 2009, s. 2-3.

8 *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi (HTVD)*, Harp Tarihi Dairesi Yayınları, S.29, Ankara, Eylül 1959, Belge: 742, 743, 744.

9 *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1982, Belge No: 18, HTVD, S.29, Belge: 745, 756.

10 Hikmet Bayur, *Atatürk Hayatı ve Eseri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1990, s.188.

11 *HTVD*, S.29, Belge: 754.

gesini işgal ettiler, bu işgalleri İngilizlerin 17 Aralık 1918'de Antep'i, 22 Şubat 1919'da Maraş'ı, 24 Mart 1919'da da Urfa işgalleri izledi.¹² Böylece Anadolu için işgallere karşı milli mücadele şartları oluşmaya başlamıştı.

İngilizlerin Maraş'ı İşgal Etmesi

Birinci Dünya Harbi'nden hemen sonra İngiliz ve Fransızların Adana, Urfa, Antep, Maraş bölgesini işgalleri, Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan ateşkesin ihlal edildiği anlamına geliyordu. Çünkü Mondros Ateşkes Antlaşmasına göre müttefikler ancak Toros tren geçidini ve müttefikler için bir tehdidin ortaya çıkmasına neden olabilecek herhangi bir stratejik noktayı işgal edebilirlerdi. Ancak Toroslarda müttefiklerin güvenliğini tehdit edebilecek herhangi bir tehlike olmadığı gibi, bu vilayetlerin işgal edilmesini gerektirecek geçerli bir neden de yoktu.¹³

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra güneyde faaliyet gösteren Ermeni çeteleri daha cesur faaliyetlere yöneldi. Dağdan inen çete mensupları Halep'te toplanarak üç kola ayrıldılar ve Antep, Maraş ve Kilis üzerinden Adana'ya doğru yürümeyi kararlaştırdılar. Osmanlı hükümeti, bunun uygulanmaması için çeşitli tedbirler aldı. Dâhiliye Nezareti Ermeni çetelerinin birbirleriyle koordineli bir şekilde faaliyet göstermesi üzerine 7 Kasım 1918'de bir talimatname yayınladı. Buna göre; liva jandarma mevcutlarından bir kısmı başka hizmetlerden muaf tutularak inzibat işlerinde istihdam edilmek üzere müfrezeler oluşturulmaya başlandı. Ayrıca daha önceden çetelerin takip edilmesiyle görevlendirilmiş olan asker müfrezelerinin de yeterli olmaması nedeniyle kuvvetlendirilmesi ve askerlerle jandarmanın birlikte hareket etmesi için gerekenlerin yapılmasına ilişkin emirlerin verilmesi hususu Maraş mutasarrıfı Ata Bey tarafından 2'nci Ordu Kumandanlığına bildirildi. Maraş Mutasarrıfının bu isteği ilgili makamlarca cevaplandırılarak Ermeni çetelerinin takibi için jandarmadan kuvvet oluşturulması çalışmalarına başlandı. Ayrıca jandarma haricinde otuzar kişiden oluşan iki Nizamiye müfrezesi de İslâhiye'deki Ermeni çetesinin takibiyle görevlendirildi. Daha önce sürgün edilen Ermeniler buldukları yerlerden kaçarak Halep'e gelmekte ve burada Amanos dağları, İslâhiye, Pazarcık, Kilis, Maraş ve Zeytun havalisinde bağımsız devlet kurmak amacıyla oluşturulan teşkilata katılarak amaçlarına ulaşınca kadar eylemlerini devam ettirmek niyetindeydiler. Bunun için Amanos dağları, İslâhiye, Pazarcık, Kilis, Maraş ve Zeytun havalisinde her türlü tahribatı yapmaya çalışıyorlardı.¹⁴

Maraş halkı işgale engel olmak amacıyla Maraş-Narlı arasındaki Aksu köprüsünü yıkmış olsa da bu tedbirler işgali önlemeye yetmedi, nehrin üzerin-

12 *Türk-İstiklal Harbi, Güney Cephesi*, s. 2-3.

13 Justin McCarthy, *Osmanlı'ya Veda*, Çeviren Mehmet Tuncel, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2006, s.255.

14 Nejla Günay, "Ermenilerin Kurdukları Cemiyetler ve Komitelerin Maraş ve Çevresindeki Faaliyetleri", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:16, S:3, Aralık 2012, s.36-37.

de dar bir köprü kurarak ileri yürüyüşlerine devam eden işgalci İngiliz askerlerini Maraş'taki Ermeniler^{15*} sevinçle karşılamıştı.¹⁶

Maraş'a ilk giren ve çoğunluğu Hintli olmak üzere bir alay kadar süvariden ibaret olan İngiliz birliği, Amerikan Koleji, Ahırbaşı Kilisesi, Ermeni ve Katolik Kiliseleri ile Alman Çiftliği binalarına yerleşti. Maraş'ta Türk birliklerinden sadece kışla muhafızı olarak bulundurulmuş bir takım kadar piyade birliği vardı ve bu birliğe Teğmen Cemal komuta etmekteydi.¹⁷

Maraş'ın İngilizlerce işgali sekiz ay sürmüştür. Bu süre içinde İngilizlerin Ermenilerin taşkınlıkları ve tahrikleri karşısında takındıkları yansız tavır olayların çıkmasını önlemişti.¹⁸ 15 Ekim 1919 tarihinden itibaren Maraş halkı arasında İngiliz işgal kuvvetlerinin ayrılacağı ve yerine Fransız birliklerinin geleceği söylentisi dolaşmaya başladı. Nitekim 13'üncü Kolordu Komutanlığından Dâhiliye Nezareti'ne çekilen telgrafla, "*Bölgenin İngilizlerce tahliye edilip yerine Fransız kuvvetlerinin alacağı belli olduğu ve Fransızların Maraş, Antep ve Urfa'da kendilerine bağlı bir Ermeni devleti kurabilecekleri söylendiği, ayrıca Fransızların kuzeye doğru işgallerini genişletebilecekleri tahmin edildiği, bunun önlenmesi için Malatya'da bulunan 12'nci Süvari Alayını iki dağ topu ve iki makineli tüfekle takviye edip Besni'de mevzilendirdikleri, Fransızların Diyarbakır'a kadar sarkabilecekleri tahmin edildiğinden bunu önlemek için Karaburun ve Viranşehir'de kuvvetler bulundurulduğu, Elbistan'da da 3'üncü Kolordudan bir kuvvet bulundurulması gerektiği*" bildirildi.¹⁹

Güney bölgesindeki önemli olayları daha yakından görmek amacıyla Sivas'tan Elbistan'a gelen 3'ncü Kolordu Komutanı Kurmay Albay Selahattin (Çolak) Bey de gelişmelere bakarak Maraş'ın birkaç gün sonra Fransızlar tarafından işgal edileceğini anlamıştı. Albay Selahattin Bey Sivas'taki vekiline bu

15 *Ermenilerin Maraş bölgesine yerleşmeye başlamaları VIII.yüzyıla rastlar. Ani beldesinin Bizans'ın eline geçmesinden sonra Bizans'ın baskılarına maruz kalan bazı Ermeniler, bu bölgeden kaçarak Müslüman Arapların hâkimiyeti altında bulunan Toroslara ve Kuzey Suriye'ye yerleştiler. Bizanslıların katliamından sonra Galicya, Polonya ve Gürcistan'a gidenlerden başka Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağılan Ermeniler Pakraduni (Bagratuni) hanedanına mensup olup, Haçın ve Zeytun havalisine gelmişlerdir. Bizans bölgeye yapılan Selçuklu akınlarının sıklaşması üzerine Ermenilerin, Gürcistan, Orta Anadolu, Kapadokya ve Kilikya'ya göç etmelerine sebep olur. Selçukluların 1064 yılında ani'yi almalarından sonra Kilikya'ya yapılan Ermeni göçü artmıştır. Kilikya bölgesinin etnik yapısı, esas olarak 1020-1021 İmparator II.Basil'in başlattığı Doğu Anadolu'yu ilhak politikası sonucu Ermenilerin bölgeye göç ettirilmesiyle değişmeye başlamıştı. Bizans'ın bu politikası çerçevesinde Ermeniler, Çukurova ve Kilikya'daki bazı idari görevlere getirilmiş, böylece zamanla Ermenilerin bölgede siyasi hâkimiyet kurmalarının zemini hazırlanmış oluyordu. bkz. Nejla Günay, *Maraş'ta Ermeniler ve Zeytun İsyanları*, IQ Yayınları, İstanbul, 2007, s.34-35.

16 Adnan Gül, "Türk Milli Bağımsızlık Savaşında Maraş Müdafaaasının Önemi", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Sayı:11, Mart 2008, s.187. 1914 yılı sonlarına ait bir istatistiğe göre Maraş sancağında 152.645 Türk, 32.322 Ermeni ve 34 Rum vardır. bkz. *ATASE Arşivi*, BDH, K:1541, D: 3.

17 *Türk-İstiklal Harbi Güney Cephesi*, s.56.

18 *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s.236.

19 Hasan İzzet Altınant, *İşgal*, Babıali Yayınları, İstanbul 2016, s.165.

hususta Elbistan'dan bazı talimatlar verdi. Talimatında Maraş, Antep, Urfa vilayetlerinden İngiliz kuvvetlerinin çekilip yerine Fransız kuvvetlerinin geleceğinin anlaşıldığını belirten Albay Selahattin Bey, şu tedbirlerin alınmasını istedi.

"Bölgeye Fransız kuvvetleri gelmeden oradan filen milli teşkilatın kurularak, milletin haklarına sahip çıkılması işgale karşı koyması kutsal vazifedir. Maraş'ı ve bunun yanında Antep'i mümkün olduğu takdirde 3'üncü Kolordu koruyacaktır. Elbistan, Maraş ve Antep'te milli direniş teşkilatı düzenlenecek ve tertip edilecektir. Malatya'dan Maraş'a askeri müfreze gönderilmesi düşünülmektedir. 3'üncü Kolordunun Maraş'taki milli kuvvetleri ele alması ve organize etmesi için acele olarak Aziziye'den (Kayseri'nin Pınarbaşı İlçesi) bir süvari takımının güneye yollanması gereklidir. Sivas'tan bir subay ile iki hafif makineli tüfek bu müfreze yetişmek üzere yollanmalı ve müfrezenin masrafları verilmelidir. Müfreze subayı Elbistan ve Maraş'taki durumdan telgrafla Kolorduya devamlı bilgi verecektir. Hristiyanların mal ve canlarına dokunulmaması müfrezenin en kısa zamanda hareket etmesi ve hareketinin gizli tutulması gereklidir."²⁰

Diğer taraftan Maraşlı Ermenilerden bir grup Adana'daki Fransız karargâhına giderek bir an önce Maraş'ı İngilizlerden teslim almalarını Fransız komutandan rica ettiler, bunu haber alan halk Fransızların Maraş'a gelişini protesto etmek amacıyla Ulu Cami'de bir miting düzenlemek istedi. Ancak Elbistanlı Doktor Mustafa^{21*} tarafından hazırlanan miting, Fransızlarla iyi geçinmek isteyen mutasarrıf tarafından faydalı olmayacağı düşüncesiyle reddedildi.²² Ulu Cami'de halka bir konuşma yapan Doktor Mustafa, Fransızların yakın zamanda geleceğinden söz etti, Ermenilerin Adana'daki gibi işkence yapabileceklerinden bahisle halkı teşkilatlanmaya ve karşı koymaya davet etti. Müteakiben Ermenilerin yapabileceği taşkınlıklar, Fransızların tutuklamada bulunabilecekleri endişesiyle başta Doktor Mustafa olmak üzere Maraş ileri gelenleri (Kadızade Hacı Hasan Efendi, oğlu Mehmet Ziya, Doktor Mustafa Bey, Eczacı Ömer Lütfi Bey²³, Katipzade Mehmet, Vehbizade Hasib, Kocabaşzade Ömer, Tapağın oğlu

Görüş

20 Yaşar Akbıyık, *Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2015, s.67-68.

21 *Doktor Mustafa Efendi, Elbistanlı Kökerler ailesine mensuptur. Mekteb-i Tıbbiyyenin 324 senesi (1908) mezunlarından olup Maraş'ta serbest doktor idi. 1920 Şubatında Alman hastanesinde arkadaşları ile beraber şehit edilmiştir. Bkz. Hüsameddin Karadağ, *İstiklal Savaşında Maraş*, Kahramanmaraş Kurtuluş Müzesi Yayınları, Kahramanmaraş, 1994, s.57. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Şahingöz, "Maraş ve İstanbul'un İşgali Üzerine Erzurum'da Yapılan Protesto ve Mitingler", *Türk Yurdu*, S:20, 1998, s. 17-21. Milli Mücadele Esnasında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Yapılan Milli Birlik ve Beraberlik Mitingleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S:32, Ankara, 1995, s.417-432.

22 *Türk-İstiklal Harbi Güney Cephesi*, s.57-58.

23 Eczacı Lütfi (Köker) 1890-1965: Elbistanlıdır. Maraş'ın Kurtuluş Mücadelesinde ağabeyi Doktor Mustafa Köker ile birlikte birçok cephede görev almıştır. Maraş'ın ilk Türk eczacısıdır. Kurtuluş Mücadelesi sonrasında 1922-1925 yılları arasında Maraş Belediye Başkanı olarak görev yapmıştır. Maraş Belediyesi tarafından seçilecek olan kurtuluş mücadelesinde üstün hizmet vermiş bir kişiye TBMM'nin İstiklal Madalyası verecek olması üzerine, başkanlığında toplanan belediye meclisi, İstiklal Madalyası'nı tüm Maraş halkının hak ettiğini içeren kararı

Mustafa, İslâhiyeli Nazım Bey) işgalden bir gün önce, 28 Ekim 1919 tarihinde şehri terk ederek Elbistan'a çekildiler. Burada Kuvayı Milliye'nin^{24*} oluşturulması, silah ve cephane temin edilmesi ile uğraştılar.²⁵

Milli Teşkilat Çalışmaları

Milli Mücadele döneminde ordu ile Kuvayı Milliye arasındaki ilişki "Milli Ordu" adı altında şekillenmişti. Erzurum Kongresi'nin son günü olan 7 Ağustos 1919'da, millet adına ülkenin geleceğine sahip çıkmak amacıyla oluşturulan, Sivas Kongresi'nde vatanın bütünü temsil edeceği esasına bağlanan Heyet-i Temsiliye²⁶ tarafından, Güney Cephesinde Milli Ordu kurulmasına karar verildi. Bu ordu, "Müdafaa-i Hukuk" hareketi içinde ülkenin milli ve askeri güçlerinin birlikte hareket etmesini, ileride düzenli orduda birleşmesini sağlayacak Anadolu'da oluşan otoriteye güç verecek bir örgütlenme olarak ortaya çıktı. 11 Eylül 1919 tarihli karar ile Heyet-i Temsiliye mevcut duruma ve Ermeni tehlikesine dikkat çekerek saldırılara örgütlü karşı koymak gerektiğini vurguladı.²⁷ Müteakiben Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Albay Selahattin (Çolak) tarafından güney vilayetleri cephe vaziyetlerini görüşmek üzere Gürün'de bir toplantı yapıldı. Elbistan'dan Doktor Mustafa da Gürün'e giderek Albay Selahattin Bey ile görüştü. Kongre kararı gereğince güney cephesi bir takım mıntikalara ayrılıyor, bu mıntikalarda Kuvayı Milliye teşkilatının icrası ve ikmali için bir kısım subaylar seçiliyordu. Her mıntika mensup olduğu kolordular tarafından sevk ve idare edilecekti.

Ankara'ya bildirmiş ve 5 Nisan 1925 tarihinde Maraş'a İstiklal Madalyası verilmiştir. Bkz. Adnan Güllü, "12 Şubat ve Elbistan - Maraş'ın Kurtuluşunda Elbistan'ın Rolü", *Elbistan'ın Sesi*, 10 Şubat 2016.

- 24 *Kuvayı Milliye, Türk İstiklal Harbi içinde dar anlamda düzenli ordunun kurulmasından önceki direniş kuvvetlerini tanımlamak için kullanılmıştır. Geniş anlamda ise 19 Mayıs 1919'dan başlayarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu olan 29 Ekim 1923 tarihine kadar geçen sürede işgale ve işgalci güçlere karşı yürütülen tüm çabaları kapsamaktadır. Bu nedenle Milli Mücadeleye katılan herkese Kuvayı Milliyeci denmiştir. Bkz. F.Rezzan Ünalp, " Türk Milli Mücadelesinin Oluşumunda "Kuvayimilliyeye" Düşüncesi ve Bağımsızlık Önderi Olarak Mustafa Kemal ", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayınları, S.18, Ankara, Ağustos 2011, s.75.
- 25 Yaşar Akbıyık, "Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Ege Üniversitesi Yayınları, Cilt:6, S.1, İzmir, 1991, s.109.
- 26 Dursun Ali Akbulut, "Türkiye Büyük Millet Meclisinin Açılması", *Sivas Kongresi IV. Uluslararası Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s.290-291.
- 27 Ahmet Emin Yaman, "Kuvayı Milliyeden Düzenli Orduya Geçiş ve Ordu-Millet Dayanışması", *On İkinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri-I*, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009, s. 422. Ayrıntılı bilgi için bkz. A.Emin Yaman, "Milli Ordu", *Atatürk Yolu AÜ TTE Dergisi*, S.2, Ankara, Kasım 1988, s.115-140. Sivas Kongresinden sonra Heyeti Temsiliye sorumluluğu kendi üzerine alarak, kongrelerin tüzük ve bildirileri dışında ve Sivas Kongresi Tüzüğüne ek olmak üzere "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kuruluş Tüzüğüne Ektir (1)" başlıklı, yalnız "üyeleri için ve gizlidir" kayıtlı, silahlı milli teşkilatlar için gizli bir yönerge düzenlendi. Düşmanla çatışılan yerlerde bu yönergeye göre, silahlı müfrezeler ve birlikler kuruldu (belge:188). Bkz. Kemal ATATÜRK, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1994, s.169.

Gazi

Akademik Bakış

211

Cilt 11
Sayı 22
Yaz 2018

Pozantı'dan Sis ve Osmaniye hattına kadar olan kısım birinci mıntika olup bu mıntikanın merkezi Develi kazası idi. Fırat nehrine kadar olan ikinci mıntikanın merkezi Elbistan kazası, Fırat nehrinden Dicle nehrine kadar olan üçüncü mıntikanın merkezi ise Hüsnü Mansur kazası idi. Sorumlulukları sırasıyla 20'nci, 3'üncü ve 13'üncü Kolordulara verilmişti.²⁸Bu kararlara göre Güney Cephesine çeşitli rütbelerde subaylar gönderildi, daha önce gönderilen subaylar da doğrudan mıntikasında buldukları kolordulara bağlandılar. Gönderilen subaylar, sivil kıyafetler ve takma adlarla harekâtı kolordulara bağlı olarak sevk ve idare edeceklerdi. Bazıları, Mustafa Kemal Paşa'nın yanında bulunmuş, bizzat O'nun tarafından görevlendirilmişlerdi. "*Cemaat-i İslamiye*" adı altında yapılan örgütlenmenin çalışmaları, Sivas Kongresi'nden sonra Müdafaa-i Hukuk adı altında Heyeti Temsiliye'ye bağlı olarak programlı biçimde sürdürüldü.²⁹ Sivas Kongresi'nde alınan karar gereği Elbistan ve Maraş havalisi, 3'üncü Kolordu Komutanlığı mıntikasına dâhil edildiğinden bu bölgelerdeki asker alma şubeleri de aynı kolorduya bağlandı. Maraş ve Antep bölgesinin kurtarılması ve teşkilatlanmak için merkez olarak seçilen Elbistan işgal altında olmadığı için Maraş'ın Fransızlar tarafından işgalinden bir gün önce şehrin ileri gelenleri Elbistan'a gelmişlerdi.

Sulh Hâkimi Ali Rıza Bey'in ve arkadaşlarının gayreti ile Elbistan'da kuvvetli bir Heyeti Merkeziye teşkili ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. Mustafa Kemal Paşa Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Ali Rıza Bey'e gönderdiği bir telgrafta; "*Malatya'dan bir süvari bölüğü ile iki mitralyöz bölüğünün Elbistan'a doğru hareket ettiğini, bu kuvvetin milli teşkilatın dayanağı olacağını ve Elbistan deposundaki silah ve teçhizatın Kuvayı Milliye'ye dağıtılmasına karar verildiğini*" bildirdi. Bunun yanında 3'üncü Kolordu Komutanlığı tarafından Binbaşı Suzi Bey komutasında bir kısım kuvvet Elbistan'a gönderildi. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa tarafından istifa etmiş subaylardan Yüzbaşı Selim Bey (Yörük Selim) ve Yüzbaşı Asaf Bey'de (Kılıç Ali)³⁰ bu bölgeye gönderildi. Elbistan Müdafaa-i Hukuk

Görsel

- 28 Adil Bağdatlılar, *Uzunluk İstiklal Harbi'nde Maraş*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1974, s.79, bkz. Hale Şıvgın, Mustafa Kemal'in Maraş'ın Kurtuluşu İçin Faaliyetleri, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Ankara, Mart 1988, c4, s.11.
- 29 Ahmet Emin Yaman, "Milli Ordu", *a.g.d.*, s.135-136.
- 30 *Ali Kılıç (Asaf Kılıç): (1325-P.502) 1890 yılında Beşiktaş'ta doğdu, 1971'de İstanbul'da vefat etti. Asıl adı Emrullahzade Asaf'tı. İstanbul Gedikli Küçük Zabit Mektebinden (Astsubay Okulu) 1906'da astsubay rütbesiyle mezun oldu. Görevleri sırasındaki başarıları nedeniyle rütbesi 1909'da teğmenliğe yükseltildi. Çanakkale Muharebeleri ne katıldı. 1918'de Kafkas İslam Ordusunda Nuri Paşa'nın yaverliğini yaptı. Mütarekeden sonra ordudan ayrıldı. Milli Mücadeleye katılmak üzere Sivas'a geldi. Maraş, Gaziantep ve Havalisi Kuvayı Milliye Komutanı olarak atandı. Haziran 1920'de Yozgat'taki Çapanoğlu isyanının bastırılmasında etkili oldu. 25 Nisan 1920'de TBMM ne katıldı. Gaziantep milletvekilliği ve İstiklal Mahkemesi üyeliği vazifelerinde bulundu. 7 Haziran 1934'te emekli oldu. Soyadı Kanunu çıktıktan sonra Atatürk kendisine Kılıç soyadını verdi. Gaziantep milletvekili olarak 1939'a kadar parlamentoda kaldı. 1919'da Gaziantep ve Havalisi Kuvayı Milliye Komutanı, 1920'de Yozgat Tedip Kuvvetleri ve Sıkıyönetim Komutanı olması sebebiyle emeklilik işlemleri 408 sayılı kanunun 3'üncü maddesi

Cemiyeti Reisi Ali Rıza Bey, Selim ve Asaf Beyler, Maraş ve civarında Milli teşkilatı yaygınlaştıracaklar ve idare edeceklerdi. Elbistan Şube Reisi Binbaşı Suzi Bey daimi üye sıfatı ile bulunacak, teşkilatın oluşmasına ve 3'üncü Kolordu ile haberleşmenin sağlanmasına çalışacaktı. Elbistan'a gönderilen Kılıç Ali, Yörük Selim ve Binbaşı Suzi Beyler, Maraş'tan gelenler ile faaliyet başladılar. Daha sonra Binbaşı Suzi Bey'in Sivas'a dönmesi ile yerine gönderilen Binbaşı Ali Bey de bu faaliyetlere katılmıştır.³¹ 29 Ekim 1919 günü Doktor Mustafa ve kardeşi Eczacı Lütfü, Kadıoğlu Hacı Hasan ve oğlu Ziya, Sarıkâtipoğlu Mehmet, Kocabaşoğlu Ömer ve Muallim Hayrullah'tan oluşan bir grubun Elbistan'da Binbaşı Ali Bey ile görüşmesi neticesinde Maraş'ta Kuvayı Milliye'nin kurulmasına karar verildi. Yapılan görev bölümüne göre;

Yüzbaşı Kılıç Ali Bey Pazarcık'ta Atmalı Aşireti Reisi Yakup Hamdi ve Memik Ağa ile birlikte halkı teşkilatlandırarak Fransızların Antep üzerinden Maraş'taki birliklerini takviye etmelerine engel olacak, bir kısım kuvveti ile de Eoğlu bölgesine intikal ederek İslahiye-Maraş yolunu kapayacaktı. Yüzbaşı Yörük Selim Bey Göksun'da, Eczacı Lütfü Bey Bertiz köylerinde teşkilatlandırma faaliyetlerini yürütecekti. Binbaşı Sivaslı Ali Bey, Elbistan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Nakipzade Mehmet Bey ve arkadaşları ile Maraş ile Heyeti Temsiliye arasında irtibatı sağlayacak, temin edebileceği birliklerle Maraş'ı destekleyeceklerdi. Bunların dışında Maraş'a yardım için çalışan Andırın kasabasının Kuvayı Milliye Kumandanlığına Yayıoğlu İbrahim Ağa getirilmiş ve hazırlanan ilk müfreze Maraş'a gönderilmişti. Çukurova'nın doğusunun kurtarılması ile görevli Yüzbaşı Osman Tufan, Andırınlıları Kadiri'nin kurtuluşu ile görevlendirmişti.³² Başlayan bu çalışmalar sonucunda Elbistan, Göksun, Pazarcık teşkilatlarının kurulması iki ay sürdü. Kurulan milis kuvvetlerinin önde gelenleri bu üç merkezde olmakla beraber bunun yanında Bertiz Müfrezesi de Fransızlara karşı büyük hizmetler gördü.³³

Kılıç Ali Maraş-Antep Cephesi Milis Kuvvetleri Komutanlığına nasıl görevlendirildiğine ilişkin hususlara anılarında yer vermiştir. Buna göre Heyeti Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa Sivas'ta buldukları sırada kendisini 12 Ekim 1919 tarihinde çalışma odasına gelmesini emretmiş ve daha sonra da Telgraf Memuru Mahmut Mahir tarafından Antep'ten çekilen telgrafı okumasını istemişti. Söz konusu telgrafta kısaca "bölgede teşkilat yapacak güç ve yetenekte subay gönderilmesi" istenmekte idi. Bu telgrafı okuduktan sonra Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine nasıl emir verdiğini Kılıç Ali anılarında şöyle anlatmaktadır:

gereği Milis Albay olarak yapılmıştır. bkz. *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, Genelkurmay ATASE Bşk.lığı Yayınları, Ankara, 2010, s.502-503.

31 Yaşar Akbıyık, *Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş*, s.152-154.

32 Ferhat Başdoğan, "Kahramanmaraş'ın Kurtuluş Savaşı", *Kahramanmaraş 1.Kurtuluş Savaşı Sempozyumu (10-11 Şubat 1986)*, Derleyen: Kahramanmaraş Belediyesi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1987, s.67-68.

33 Yaşar Akbıyık, *a.g.e.*, s.154.

Gazi

Akademik
Bakış

213

Cilt 11
Sayı 22
Yaz 2018

"Seni, Maraş-Antep havalisinde milli kuvvetler teşkilatını yapman için oraya gönderiyorum. Biliyorsun her savunma beldesi bir cephedir ve burada görev alanlar, cephe komutanlığı yetki ve sorumluluğuna sahiptir. Hizmet birliklerinden mümkün olan yardım yapılacaktır. Düşmanların amacı, Ege'de Yunan işgalini serbest bırakırken, kendi ellerindeki toprakları bizden koparacaklarıyla genişletmek ve bağımsız Türk devletine imkan vermemek... İlk anda Fransızları karşımızda buluyoruz. Telgrafi okudun. Bu millet esir olur mu? Her yer, arkasından gidebileceği asker-sivil insan arıyor. Bu gün için en buhranlı bölge Urfa-Maraş-Antep...Bu konuda tecrüben var. O bölgenin halkını bilirim. Yiğit, sadık, fedakâr insanlardır."³⁴

Bundan sonra Sivas'taki Heyeti Temsiliye tarafından Yüzbaşı Selim; Kurtoğlu Yörük Selim Bey, Yüzbaşı Asaf; Kılıç Ali Bey takma adlarıyla Maraş bölgesi Kuvayı Milliye teşkilatına memur edildiler. Sivas Kongresinde Batı Anadolu Umum Kuvayı Milliye Kumandanlığına seçilen ve aynı zamanda Çukurova ve Güneydoğu Anadolu milli kuvvetlerinin de komutanı sayılan 20'nci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa, Sivas Kongresinden sonra Kayseri'ye gelerek Doğan (Topçu Binbaşı Kemal/Kozanoğlu Doğan Bey/Kilikya Kuvayı Milliye Komutanı), Tufan (Yüzbaşı Osman Nuri/Aydinoğlu Tufan Bey/Doğu Adana Kuvayı Milliye Komutanı) ve Sinan (Edirneli Yüzbaşı Ratıp Tekelioğlu/Tekelioğlu Sinan Bey/Batı Adana Kuvayı Milliye Komutanı) Beylerle görüşmüştür.³⁵

Maraş'ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Maraş Savunması

Fransa'nın Osmanlı topraklarındaki ticari ve kültürel faaliyetlerinin bir sonucu olarak XIX. yüzyılda İstanbul'daki elçisinden başka çeşitli yerlerde yirmiden fazla konsolosu bulunuyordu. Bunlardan bazıları Kudüs,Halep, İzmir, Selanik, Trabzon, Erzurum ve Maraş'ta açılmış olanlardır. Ayrıca Maraş'a bağlı küçük ve Ermenilerin yoğun yaşadığı yerlerden biri olması dışında belirgin bir özelliği olmayan Zeytun'da da Fransız Konsoloslugu vardı.³⁶

Fransa Başbakanı Clemenceau ile İngiltere Başbakanı Lloyd George arasında 15 Eylül 1919'da imzalanan Suriye İtilâfnamesine bağlı olarak Fransızlar 29 Ekim 1919 günü Maraş'a girdiler ve 30 Ekim'de Maraş'ı İngilizlerden teslim aldılar. Fransız askerleri arasında 400 kadar Ermeni, 500 civarında Cezayirli asker bulunuyordu.³⁷ Fransız işgal birlikleri komutanının Türklere hitaben yayınladığı bildiri, Fransızların nasıl bir tutum içinde olduklarını açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu bildiriye göre; "Ne için taşıdığını tahkikata bile lüzum görmeksizin üzerlerinde revolver bulunan bir adamın kurşuna dizilmesi, kargaşalık çıktığında ölen veya yaralanan Fransız askerine karşılık, halktan iki adamın kurşuna dizilmesi ve bunların

34 Atatürk'ün Sırdışı Kılıç Ali'nin Anıları, haz. Hulusi Turgut, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2003, s. 82-83.

35 Türk-İstiklal Harbi Güney Cephesi, s.78-79.

36 Nejla Günay, a.g.e., s.166.

37 Yücel Özkaya, "Güney, Güney-Doğu'da Savunmalar ve 1920 Senesindeki Siyasi Olaylar", Milli Mücadele Tarihi Makaleler, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002, 274. bkz. Şıvgın, a.g.m.

kura ile seçilmesi, bir evden silah atılırsa yakılması, Osmanlı hükümeti memurlarının böyle bir durum ortaya çıkmasında idare haklarının ve hâkimiyetlerinin iskatı ve sokaklarının mitralyöz, bomba ve gazlı mermilerle ateş altına alınması” mümkün olacaktı.³⁸

Fransızların Maraş'ı henüz yeni işgal ettikleri sırada, 31 Ekim 1919 günü, Fransızlardan cesaret alan Ermeniler Maraş sokaklarına dağıldılar, önlerine gelen Türklere hakaret etmeye başladılar. Fransız askerleri ise bu duruma seyirci kaldı. Ermeni askerlerinden birisi hamamdan çıkan bir Türk kadınına saldırdı ve peçesini yırttı. *“Artık burası Türklerin değildir. Fransız memleketinde peçe ile gezilmez”* diyerek kadına saldırdığında olayı Kel Hacı'nın kahvesinden görenler hemen dışarı çıktılar ve olay yerine geldiler. Ermenilere ihtarda bulunarak yollarına devam etmelerini söylediler ise de Ermeniler çirkin sözlerle mukabele edip silahla karşı koydular. Bu sırada Ermeni kurşunları ile Çakmakçı Sait yaralandı ve yaranın tesiri ile şehit oldu, Gaffar Kabuloğlu Osman'da yaralandı. Bu sırada olayı gören Sütçü İmam³⁹ tabancasını Ermeni askerlerine doğru ateşleyerek bir Ermeni askeri öldürdü ve olay mahallinden uzaklaştı. Silah seslerine henüz kenti terk etmemiş olan İngiliz askerleri de geldi.

Sütçü İmam, bu olaydan sonra gerek Fransız ve gerek Ermeniler tarafından çok arandı. Yakalanması için hükümet çok sıkıştırıldı ise de bir türlü bulunamadı ve izine kimse rastlamadı. Aslında Sütçü İmam olay yerine İngiliz ve Fransız devriyeleri gelmeden Nalbant Bekir'den aldığı at ile uzaklaşmıştı. Ahır Dağını aşarken Süleymanlı'dan (Zeytun) Maraş'a gelmekte olan bir Fransız müfrezesine İncebel'de tesadüf etmiş, ancak olaydan haberi olmayan Fransız askerler İmam'ın silahını aldıktan sonra kendisini serbest bırakmışlardı. Sütçü İmam daha sonra yoluna devam ederek Bertiz'in Ağabeyli köyündeki Beyazıttoğlu Muharrem'in yanına gitmişti. Ermeniler ise bu hadiseden sonra Türkleri öldüreceklerini, camilere çan takacaklarını bağırarak yaralılarını kışlaya götürdüler. Bu sırada Ermeni askerlerin etrafa açtıkları ateşle Zülfikar Çavuşoğlu Hüseyin hayatını kaybetti. Sütçü İmam olayından bir gün sonra da İngilizler Maraş'ı terk ederek Antep istikametinde çekildiler.

Sütçü İmam hadisesinde öldürülen kişinin intikamını almak isteyen Ermeniler 1 Kasım 1919 gecesi Sütçü İmam'ın dayısının oğlu, Atoluğu mahallesinden Tiyeklioğlu Kadir'i yakalayıp Şeyhadil mevkiinde kollarını arkasından bağlayarak kulaklarını ve burnunu kestiler, bütün azalarını vücudundan ayırarak feci şekilde şehit ettiler.⁴⁰ Ermeni saldırılarının artması üzerine şehrin ileri gelenleri Antep'te bulunan Fransız Komutanlığı nezdinde 2 Kasım'da durumu

38 Ergün Aybars, *a.g.e.*, s. 440-441.

39 * Sütçü İmam, asıl adı İmam Ali (d. 1871-ö 25 Kasım 1922) süt satarak geçimini sağladığı için “Sütçü” lakabı verilmiştir. Uzunoluk semtinde süt satan, hem de fahri olarak bugünkü Çınarlı (eski Bektutiye) Camiinde imamlık yapan din adamı. Adnan Güllü, “12 Şubat ve Elbistan Maraş'ın Kurtuluşunda Elbistan'ın Rolü”, *Elbistan'ın Sesi*, 10 Şubat 2016 tarihli yazı.

40 Yaşar Akbıyık, *a.g.e.*, s.118-122.

Gazi

Akademik
Bakış

215

Cilt 11
Sayı 22
Yaz 2018

protesto etti. Komutanlık güvenliğinin sağlanacağına dair söz vermesine rağmen güvenlik sağlanamadı ve olaylar devam etti. Nitekim 14 Kasım'da polis memuru Suphi ayağından yaralanırken Aşık Mustafaoğlu Ökkeş de şehit edildi.

Fransız işgal kuvvetleri Zeytun Ermenilerini silahlandırırken Maraş kalesi ve Yarbaşı'ndaki kiliseyi de silah deposu haline getirdiler. Kısa bir süre sonra Adana'daki İşgal Kuvvetleri Valisi Albay Bremond, Mutasarrıf Ata Bey'e Osmaniye Valisi Yüzbaşı Andre'nin Maraş valiliğine getirildiğini bildiren bir telgraf gönderdi. Nitekim 26 Kasım günü yanında Osmaniye eşrafından birkaç kişi ve bir süvari birliği eşliğinde Maraş'a gelen Yüzbaşı Andre hükümet binasında Mutasarrıf Ata Bey ile görüştü. Bu görüşmede Yüzbaşı Andre Mutasarrıf Ata Bey'den bina önündeki Türk bayrağının indirilmesini istedi. Mutasarrıf Ata Bey'in çok büyük olayların çıkacağını belirtmesi ve dolayısıyla bu isteğini reddetmesi üzerine sinirlenerek binayı terk etti.⁴¹

27 Kasım 1919 günü şehrin Ermeni ileri gelenlerinden Agop Hırlakyan'ın konağında verilen davete katılan Yüzbaşı Andre, bu davette Hırlakyan'ın torunu Helena'yı dansa kaldırmak istedi. Ancak Helena, "Ne Fransız ve ne de Ermeni bayrağının bulunmadığı bir şehirde dans etmem" diyerek teklifi reddettiğinden Yüzbaşı Andre, Maraş kalesindeki Türk bayrağının indirilmesini bir kez daha emretti. 28 Kasım Cuma günü namaz kılmak için Ulu Cami'de toplanan halk, Türk bayrağının indirildiğini görünce bu durumu şiddetle protesto etti ve müteakiben camide toplanmış olan ahali kaleye doğru tırmanışa geçti. Kalenin tepesine ulaşıncı da Türk bayrağını tekrar kale burcuna astılar.⁴² Fransızların idareye müdahalesi, kaleye Türk bayrağı astırmak istememeleri, Ermenilerin Adana civarında yaptıkları işkence ve zulmü Maraş'ta da yapmak istemeleri, Maraş'ta milli teşkilatlanmayı zorunlu hale getirmişti. Teşkilat çalışmaları birbirinden habersiz olarak hem Kayabaşı mahallesinde hem de Şekerli mahallesinde çok gizli bir şekilde yürütüldü. Şekerli mahallesinin Kayabaşı grubuna katılmasıyla teşkilat çalışmaları birleşti ve Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. Başkanlığına Arslan Bey^{43*}, ikinci başkanlığına Tapu Memuru Faik Bey, başkâtipliğe de Kırmacı Hacı Efendi seçildi.⁴⁴

Muharebe esnasında düşmana karşı koyabilmek için, Bayezitli-Resteabiye-Kayabaşı-Divanlı-Alemlî-Şekerli-Hatuniye-Ekmekçi-Nahırönü-Devecili olmak üzere şehir on bölgeye ayrıldı. Müteakiben para toplamaya, erzak birik-

41 Hasan İzzet Altınanıt, *a.g.e.*, s.172-174.

42 Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, *a.g.e.*, s.237.

43 *Arslan (Toğuzata) Bey: Kafkas asıllı Çerkez Toğuzata ailesinin bir ferdi olarak Elbistan'a bağlı iken sonradan Gökşun'a bağlanan Fındık köyünde (1883) doğmuştur. İlkokul ve Rüştüyeli Elbistan'da okuduktan sonra medrese tahsiline de burada devam etmiş, sonra Halep Polis Okuluna giderek oradan komiser yardımcısı olarak mezun olmuştur. Savaş sonunda, Kırmızı Şeritli İstiklal madalyası ile taltif edilmiştir. Yaşar Alparslan-Serdar Yakar, *Maraş-Fransız Harbi*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2012, s.35-36.

44 Yaşar Akbıyık, *a.g.e.*, s.162-163.

tirmeye, silah ve cephane getirilmesine başlandı. Dışarıdan silah ve cephane getirilmesine devam edilmekle beraber jandarmanın elinde bulunan silahlardan da istifade edilmek istenmiştir. Jandarmanın gizli bir deposunda muhtelif cinsten 850 kadar silah ile 1000 sandık Rus cephanesi mevcuttu. Bunların halka dağıtılmasına Tabur Komutanı Binbaşı İsmail Hakkı Bey razı olmasa da Merkez Bölük Komutanı Yüzbaşı Çerkez Mahmut Bey'in gayret ve cesaretiyle silahların hepsi devriyeye çıkan jandarmalar vasıtasıyla gerekli yerlere dağıtıldı.⁴⁵

Maraş Dolaylarındaki Çarpışmalar

1 Aralık 1919 tarihinde Antep, Urfa, Maraş'ın da içinde bulunduğu Doğu Bölgesi Başkumandanlığına General Querette (Köret)^{46*} atandı. General Querette 15 Aralık 1919 günü Antep Askeri Valisi Flye Saint Marie ile birlikte Maraş'a geldi. Mutasarrıf ve şehrin ileri gelenlerini karargâhta toplantıya çağırdı. Yapılan bu toplantı sert tartışmalarla geçti. Bu dönemde Fransız işgal kuvvetleri, General Qurette'in de toplantıda söylediği gibi şehre asker takviyesi yapmaktaydı. Aynı günlerde Çukuroba Camiine Ermenilerce bomba konulması ve minarede ezan okuyan müezzine ateş edilmesi, doğal olarak şehirde tansiyonun yeniden yükselmesine neden oldu.

Fransız İşgal Komutanlığı 21 Aralık 1919 günü Maraş işgal kuvvetlerini takviye etmek için, Binbaşı Roze de Ordens komutasındaki bir tabur askeri bir top bataryası eşliğinde Antep'ten Maraş'a Karabıyıklı üzerinden yola çıkardı. Bunun üzerine Kılıç Ali, Antep-Maraş yolunun Ufacıklı kısmını, Teğmen Hayri ve Yedeksubay Abdullah Bey de Aşağı Pazarcık bölgesini 300 savaştığı ile kontrol altına aldı. Fransız ve Türk birlikleri arasında Gavurboğazi yöresinde çatışma yaşandı, Fransızlar bu çatışmada az bir kayıp vererek Maraş'a ulaştı.

Bu sırada Fransızlar Pazarcık yöresindeki Kürt aşiretlerini kendi yanlarına çekme çalışmalarına başlamışlardı. Aşiretinde 4-5 bin silahlı kişi bulunan Tapo Ağa kendisine Fransız şeref madalyası ve gerekli silahların verilmesi, Maraş yöresinde bulunan bütün Kürt aşiretleri üzerinde hâkimiyetinin tanınması karşılığında işbirliğine razı olabileceğini bildirdi. Bunun üzerine Fransız komutan anlaşma şartlarını konuşmak için otomobil göndereceğini bildirerek Tapo Ağa'yı Antep'e çağırdı, ancak bu buluşma sağlanamadığı için anlaşma yapılamadı.⁴⁷ Esasında Pazarcık Atmalı Aşiretinin reisi Yakup Hamdi Ağa ile onun kayınbiraderi olan Sinemilli Aşireti reisi Tapo Ağa, Kuvayı Milliye karşıtı gözükerek İngiliz Gizli Servis Ajansı Binbaşı E.W.C. Noel'den silah temin etmek istemişler, Sivas'ta yapılan kongreye de bağlılık telgrafi göndermişlerdi.

45 Hüsamettin Karadağ, *İstiklal Harbinde Maraş*, Mersin, 1943, s. 26-27.

46 *Louis Albert Querette: Tuğg., d.1867, Aisne - ö.1936, Puy-de-Dome. 1891'de Teğmen olarak orduya katıldı. Sudan'da Keskin Nişancı Alayında, Vietnam'da (Tonkin) 2.Kolonyal Piyade Tümeninde görev yaptı. Kasım 1919-Haziran 1920 arasında Kilikya görevinde bulundu. <http://www.culture.gouv.fr/public/mistral/leonore-fr>, Erişim Tarihi: 6 Şubat 2018.

47 Hasan İzzet Altınanıt, *a.g.e.*, s.176-180.

Gazisi

Akademik
Bakış

217

Cilt 11
Sayı 22
Yaz 2018

Noel'den silah temin edip etmedikleri konusunda kesin bir bilgi olmasa da milli mücadeleye destek verdikleri bilinmektedir. Nitekim 15 Eylül 1919'da Pazarcık Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kuranlar arasında yer almışlardır.

Milli Mücadele kazanıldıktan sonra da TBMM'nin 23 Mayıs 1926 tarihli oturumunda alınan kararla Pazarcık Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri ve Yakup Hamdi, Kurtuluş Savaşı'nda gösterdikleri üstün hizmetlerden dolayı "Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası" ile taltif edilmişlerdir.⁴⁸

1920 Ocak ayı başından Maraş şehri içinde cereyan eden muharebelerin başlayacağı 21 Ocak'a kadar olan sürede Maraş civarında Fransız kuvvetleri ile Kuvayı Milliye grupları arasında sırasıyla; Eloğlu/Türkoğlu Çarpışmaları (5-7 Ocak 1920), Araplar Çarpışması (13 Ocak 1920), Harabe Çarpışması (19 Ocak 1920) yaşandı. Bunun dışında Bertiz milli kuvvetlerinin taarruzu ile Fransızlar ağır kayıplara uğradılar. Fransız kuvvetlerinin elinde yeterli miktarda haberleşme aracı bulunmuyordu. Bu nedenle Binbaşı Roze Des Ordons, Türk haberleşme sistemi hakkında hazırladığı gizli raporu Adana'da bulunan 3'üncü Fransız Tümeni Komutanı General Dufieux'a götürmek üzere bir kurye görevlendirdi. Ancak bu kurye, İslahiye yakınında Türkler tarafından pusuya düşürüldü ve öldürüldü. Bu durum hiç şüphesiz Beyrut'tan telsiz teçhizatı göndermeyi ihmal eden Fransız subayların başarısızlığının bir bedeliydi.⁴⁹

Fransız İşgalinin İkinci Döneminde Cereyan Eden Çarpışmalar 21 Aralık 1919-21 Ocak 1920

Fransız İşgalinin İkinci Döneminde Çarpışmalar (21 Aralık 1919-21 Ocak 1920)

Bundan sonraki süreçte Maraş'taki gelişmeler Fransızları kaygıya düşürmüştüğü için Fransızlar bölgeye yardımcı birlikler göndermeye devam etti. 5 Ocak 1920'de bir Fransız müfrezesi Maraş yolunu açmak ve İslahiye'den gön-

48 TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt:25, Devre:II, İctima Senesi:III, İctima:106, Celse:I, 23.5.1926, s.421-422.

49 Yaşar Akbıyık, a.g.e. s.176-177.

derilecek yardımcı birliklerin güvenliğini sağlamak üzere Maraş'tan İslahiye'ye doğru yola çıkarıldı. Söz konusu müfreze Türkoğlu (Eloğlu) kuzeyinde Muallim Hayrullah'ın müfrezesinin, 7 Ocak 1920'de İslahiye'den Maraş'a gönderilmekte olan bir tabur kadar Fransız askeri (*Binbaşı Corneloup emrinde; 17'nci Senegal Alayından teşkil edilen bir müfreze, 412'nci Alayın iki bölüğü, Ermeni bölüğü ve iki makineli tüfek grubundan oluşan bir kuvvet*) ise bu kez Eloğlu'nun güneybatısındaki Ceceli civarında yine Muallim Hayrullah ve Benli Ökkeş Kuvayı Milliye grubunun pusuşuna düşmüşlerdi. Üstün Fransız kuvvetleri karşısında Türk müfrezeleri geri çekilmek zorunda kalınca Fransızlar Ceceli köyü ile Türkoğlu (Eloğlu) köyüne girdiler, bu çarpışmalar sırasında Muallim Hayrullah şehit düştü.⁵⁰

General Dufieux Türkoğlu civarında Türk kuvvetleri tarafından Binbaşı Corneloup'a saldırıldığı haberini alınca, General Querette'ye karargâhını Maraş'a taşımasını emretti. General Querette'de bunun üzerine karargâhını 13 Ocak'ta Maraş'a nakletti.⁵¹

Türkoğlu Çarpışması/ 5-7 Ocak 1920

Türkoğlu Çarpışması (5-7 Ocak 1920)

Bu çarpışmalardan sonra Antep'teki kuvvetlerinden bir kısmı ile Maraş'ı takviye etmek isteyen Fransız Komutanlığı süvari ve piyade kuvvetleriyle takviyeli 450 kişilik yeni bir müfrezeyi Maraş'a doğru yürüyüşe geçirdi. 12/13 Ocak gecesini Araplar köyünde geçiren Fransız müfrezesi, 13 Ocak 1920 günü Sarılar köyü kesiminde cereyan eden çarpışmada Memik Ağa ve Karayılanoğlu emrindeki milli kuvvetlerin karşısında dağıldılar.

50 *Türk-İstiklal Harbi Güney Cephesi*, s.92-93

51 Yaşar Akbıyık, *a.g.e.*, s.179.

Gazi

Akademik Bakış

219

Cilt 11
Sayı 22
Yaz 2018

Araplar Çarpışması / 13 Ocak 1920

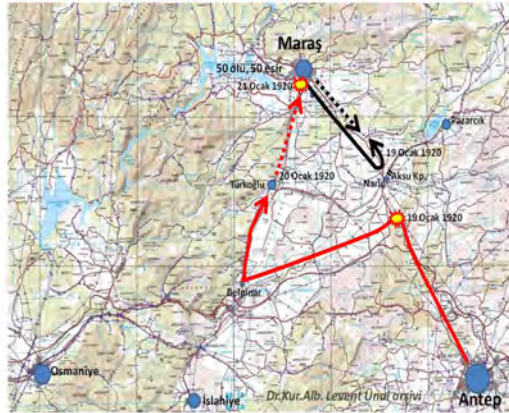
Araplar Çarpışması (13 Ocak 1920)

Antep yolunun Pazarcıklılar tarafından kapatılması Fransızları Maraş'ı takviye edememek kaygısına düşürdü. Bu nedenle 19 Ocak 1920'de bir Fransız taburu Pazarcık'a yürüyüşe geçti. Bunu haber alan Yüzbaşı Kılıç Ali, Pazarcık'ın bir kilometre kadar batısında Hacıahmet mevkinde pusu kurdu, Pazarcık Kuvayı Milliyesinden Yakup Hamdi Müfrezesi de Pazarcık'ın güneyinde, Pişkin Ali Rıza Müfrezesi ise Aksu köprüsünde uygun şekilde yerleşti. Yüzbaşı Kılıç Ali Pazarcık batısında ve Aksu çayının kuzeyinde bulunan Harabe köyü sırtlarına da ayrıca güvenlik için küçük bir müfrezeye gönderdi. Bu çarpışmalarda her taraftan sarılan Fransızlar yenilgiye uğradılar, kurtulabilenler Maraş'a dönerek canlarını zor kurtarabildiler.

Harabe Çarpışması/ 19-21 Ocak 1920

Harabe Çarpışması (19-21 Ocak 1920)

Görüş

Maraş şehri içinde bulunan Fransız kuvvetleri daha çok Ahır Dağı üzerinden ve Bertiz tarafından gelmesi beklenen Elbistan milli kuvvetlerinin taarruzundan çekinmekteydiler. Maraş Kuvayı Milliyesinin yardımına gelen Doktor Mustafa, Eczacı Lütfü ve Yedek Subay Ökkeş Beylerin komutasındaki Bertiz Kuvayı Milliyesi, Fransızların düşündüğü gibi Ahır dağlarının kuzeyinden ilerleyerek bir baskın tarzında taarruzunda bulundularsa da Fransızların şiddetli makineli tüfek ateşi karşısında ilerleyemediler. Bununla beraber yapılan taarruzun amacı, Elbistan-Göksun yollarını kapatmak ve Fransızların buldukları yerden daha kuzeye geçmesini önlemek olduğu için yapılan bu baskın amacına ulaşmıştı. Ayrıca Mercimektepe'de bulunan Fransız kuvvetine güneybatıdan gelen Türkoğlu Mustafa Çavuş'un Müfrezesi ile Bertiz Müfrezesinin diğer bir grubunun taarruzları da Fransızlara ağır kayıplar verdirdi.⁵²

Maraş Şehri İçinde Meydana Gelen Muharebeler

General Querette'nin Maraş'ta topladığı kuvvet Senegalli, Cezayirli, Ermeni ve Fransız askerlerden müteşekkil olarak takriben 4000 kişi kadardı. Fransız karargâhı Amerikan Kolejinde şehre hâkim bir yerde idi. Fransız kuvvetleri şehir içinde kiliselere, Ermeni mekteplerine ve Ermenilere ait büyük binalara yerleştirilmişlerdi. Düzenli Fransız kuvvetlerinden başka Fransızlar tarafından silah altına alınmış yerli Ermenilerde büyük bir yekûn tutuyordu. Zeytun Ermenileri de bunların ihtiyatları olarak bekliyorlardı.⁵³

Maraş'ta Ermeniler ile Türkler ayrı ayrı mahallelerde deşillerdi. Karışık bir halde her mahallede Türk evleri yanında az çok Ermeni evleri de bulunmaktaydı. Bununla beraber Pınarbaşı'nın Kolej semti, Restebaiye'nin Akdere tarafı, Şekerdere, Zimyan, Kuyucak mahalleleri hemen hemen Ermeni evlerinden müteşekkildi. Kümbet ve Tekke mahallelerinde Ermeniler çoğunlukta idi. Bektutiye (Fevzipaşa), Çukuroba gibi mahallelerde yarı yarıya idi. Diğer mahallelerde de az çok Ermeni evleri bulunmakta idi. Ermeni ve Fransızların ellerindeki müstahkem mevzilerin yakınlarında Türklerin evleri de vardı. Fransızlar karışık mahallelerdeki Ermenileri müstahkem mevkilere yerleştirerek evlerini boş bırakmakta ve düşmanın müstahkem mevkiine bitişik olan Türkler de evlerini terk etmekte idiler.⁵⁴

Türk milli kuvvetlerinin karargâhı Bayezitli mahallesinde hükümet konağı civarında Katipzade Mehmet Efendinin evinin alt katında kurulmuştu. Maraş Heyeti Merkeziye Reisi Arslan Bey harekâtı buradan idare ediyordu. Telgrafhane Bertiz'in Maksutlu köyüne kaldırılmış idi.⁵⁵ Fransızların Maraş'ı devraldığı 30 Ekim 1919'dan beri iki ay gibi kısa bir süre içinde yurtlarını savunmak

52 *Türk-İstiklal Harbi Güney Cephesi*, s. 94-97.

53 Hüsamettin Karadağ, *a.g.e.*, s. 38-39.

54 Ali Bağdatlılar, *a.g.e.*, s.90.

55 Hüsamettin Karadağ, *a.g.e.*, s. 38-40.

Gazî

Akademik
Bakış

221

Cilt 11
Sayı 22
Yaz 2018

için Maraşlılar başarılı bir şekilde teşkilatlanmışlardı. Maraş'ta bulunan Kuvayı Milliyenin durumu ise şöyleydi:

Antep-Maraş yolu ile İslahiye, Maraş yollarında Fransız ikmal kollarına baskın yapmakta olan sayıları değişik beş-altı müfreze halinde, ayrı ayrı milis komutanları emrinde 500 kadar er vardı. Bu erler Pazarcık, Elbistan, Bertiz ve Maraş dolaylarındaki köylerden Milli Mücadeleye katılmışlardı. Maraş şehri halkı da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin direktiflerine göre şehrin içinde Ermeni ve Fransız kuvvetlerine karşı kendi mahallelerini savunmaktaydılar. Bunların sayıları değişik olmakla beraber ortalama 1500-2000'den fazla değildi. Ancak milli kuvvetler topçudan mahrum bulunuyorlardı.⁵⁶

Fransızlar bu gergin duruma rağmen idari işleri baskı altında yürütmek istemişlerdir. 20 Ocak 1920 günü General Querette hükümet binasını işgal etmeye yetkisi olduğunu, muhalefet edilirse harekete geçeceğini ve sorumluluğun muhalefet edenlere ait olduğunu mutasarrıflığa bildirdi. Kararının ileri gelenlere duyurulması amacıyla mutasarrıf vekili ile hükümet memurlarının, halkın ileri gelenlerinin 21 Ocak günü karargâha gelmelerini istedi.⁵⁷ Bu davete Mutasarrıf Vekili Cevdet, Jandarma Komutanı İsmail Hakkı, Belediye Reisi Hacı Bekir Sıtkı, Nafia Müdürü Mühendis Abdüllatif, Polis Komiseri Cemil Beyler ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinden ve şehrin ileri gelenlerinden Koca-başzade Hacı Naci, Şişmanzade Arif, Müftü Hacı Mehmet, Dedezade Mehmet, Rafet Hoca, Beyazıtzaade Mehmet, Hafız Ali Sezai katıldılar.⁵⁸Bu durum Pazarcık ve Sivas'a bildirildi.

General Querette toplantıda, "*Kılıç Ali'nin kendisini tehdit ettiğini, Kuvayı Milliyenin yolları keserek açıkça harp ilan ettiklerini, bunun Fransız hükümetine karşı gelmek olduğunun ve Maraş'tan idare edildiğinin anlaşıldığını*" söylemiştir. "*Bu nedenle bütün sorumluluğun Maraşlılarda olduğunu ve eğer sorumluluk kabul edilmiyorsa ve berat isteniyorsa bunun için Fransız askerleriyle birlikte Pazarcık' gidip Kılıç Ali'yi yola getirmelerini*" emretti. Bu konuşmaya Müftü Rafet Hoca, "*Kuvvet göndermezden evvel bir zabıt ver, beraber gidelim. Vaziyeti görüp size haber getirelim, ona göre tertibatınızı alabilirsiniz.*" sözleriyle karşılık verdi.

Bu öneriye General Querette, "*Öldürülecek zabitim yoktur.*" dedi ve müteakiben bir kısım davetli bir odaya hapsedildi, diğerleri de işgal kuvvetlerine itaat etmeleri için halka nasihat vermek üzere serbest bırakıldı. Dışarı çıktıklarında milli müfrezelerin harp tertibatını aldıklarını görmüşlerdi.⁵⁹

56 *Türk-İstiklal Harbi Güney Cephesi*, s.98.

57 *Maraş Milli Mücadelesinde Arslan Bey*, haz. Serdar Yakar, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, 2014, s.70.

58 A.Saim Emirmahmutoğlu, "Türk Kurtuluş Savaşında Maraş Mücadelesi'nden Kısa Notlar", *Maraş-Fransız Harbi*, haz. Yaşar Alparslan-Serdar Yakar, Öncü Basımevi, Kahramanmaraş, 2012, s.141.

59 *Maraş Milli Mücadelesinde Arslan Bey*, a.g.e., s.71.

Bu tutuklama heyecanlı bir bekleyiş içerisinde olan halkın yoğun tepkisine yol açtı. General Querette'in emriyle Maraş top ve makineli ateşine tutuldu. Böylece yirmi gün sürecek Maraş direnişi başlamış oldu.⁶⁰

Şehrin batı kesiminde bulunan Mercimek Tepe'de tahkimat yapmaya çalışan Fransızlar, 22 Ocak 1920 günü Türkoğlu Mustafa Çavuş kuvvetlerinin baskını karşısında Mercimek Tepe'den çekilmek zorunda kaldılar. Gelişmelerden endişelenen General Querette, bu kanlı mücadeleye son verilmesi ve teslim olunması konusunda Maraş Mutasarrıf Vekili Cevdet, Belediye Reisi Sıtkı ve Jandarma Komutanı İsmail Hakkı'nın imzaladığı bildiriye halka duyurmak üzere Mutasarrıf Cevdet Bey'i serbest bıraktı. Fakat bu teslim belgesini başta Yüzbaşı Mahmut olmak üzere Kuvayı Milliyeciler kabul etmediler.⁶¹

Maraş'ta çarpışmalar başlayınca şehre Yüzbaşı Kılıç Ali, Fransızlarla muharebe başladığını bir bildiriye ile halka duyurdu. Bundan sonra sık sık yayınladığı bildiriyle şehir halkının moralini kuvvetlendirmeye çalıştı.⁶² Yakup Hamdi'nin Dehliz'deki kuvvetini Maraş'a getirdi, Arapkirli çiftliğinde kurmuş olduğu karargâhını şehre daha yakın olan Haznedarlı'ya taşıdı.

Çarpışmaların yedinci günü Sivas'tan Elbistan'a ve buradan da Maraş'a gelen Süvari Yüzbaşı Kâmil (Albay Polat)⁶³ ile birlikte Binbaşı Cemil, Binbaşı Hasan, Yüzbaşı Yörük Selim, Yüzbaşı Mahmut'ta Maraş'a gelerek muharebelerin sonuna kadar çarpışmışlarda yer aldılar.⁶⁴

Maraş Evkaf Müdürü ve aynı zamanda Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyesi Evliya Efendi'nin gösterdiği başarı önemlidir. Köylerden mücadeleye katılmak için gelenleri alarak güçlenen kuvveti ile Acemli'den Şekerdere'de bulunan kiliseye ve Fransız karakoluna saldırdı, çok sayıda cephane ele geçirildi. Albay Selahattin Bey Maraş'taki son durumla ilgili olarak 2 Şubat 1920 tarihinde 20'nci Kolordu Komutanına gönderdiği telgrafta Evliya Efendi ve adamlarının kazandığı başarıdan da söz etmişti.

Söz konusu telgrafta, *"çatışmaların devam etmekte olduğu, Şekerdere Kilisesinin yakılarak kiliseden 6 sandık cephane, 20 bomba ve bir makineli tüfek ele geçirildiği"* yer alıyordu.⁶⁵

Fransızların şehrin her tarafını bombardımana tuttuğu 4 Şubat günü Ermenilerin başlattığı sokak muharebesinde Maraş Evkaf Müdürü Evliya Efendi şehit oldu.⁶⁶

60 *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, s.92.

61 *Maraş Milli Mücadelesinde Arslan Bey*, s.124.

62 Ali Bağdatlılar, *Uzunluk İstiklal Harbi'nde Maraş*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1974, s.94.

63 *Maraş Milli Mücadelesinde Arslan Bey*, s.81.

64 Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi, *a.g.e.*, s. 100.

65 Hasan İzzet Altınanıt, *a.g.e.*, s.188, 194.

66 *ATAŞE Arşivi*, ATA-ZB, K:25, D: 148, F: 148-1. Evkaf Müdürü Evliya Efendi, Müdafaa-i Hukuk

Gazisi

Akademik Bakış

223

Cilt 11
Sayı 22
Yaz 2018

Doktor Mustafa'nın General Querette ile Görüşme İsteği

Fransız ikmal kollarının Maraş'a ulaşamaması ve yollarda parça parça yok edilmesi dolayısıyla 8 Şubat 1920'de İslahiye'den Maraş'a Albay Normand komutasında büyük bir takviye kuvveti gönderildi.⁶⁷ Bu gelenlerle birlikte Fransız kuvveti yarım tümendenden fazla bir sayıya yükseldi. İki bin Ermeni ile birlikte mevcutları yedi bine yaklaştı. Bu müfreze gelirken baskına uğratıldıysa da 9 Şubat'ta kente varışı önlenememişti.⁶⁸

Fransız Kuvvetlerinin Takviye Edilmesi

Albay Normand kuvvetleri Mercimek Tepe'yi işgal etti. Sıtma Pazarı ve Aksu'ya yerleştirilen toplarla şehir bombardımana tutuldu. Bölgedeki milis kuvvetleri kuzeye, Dereli Köyüne kadar çekilmek zorunda kaldılar. Millî kuvvetlerin elindeki mühimmatın çok azalmış olmasının yanı sıra Maraş'a gelen Fransız takviye kuvveti nedeniyle olabilecek Ermeni katliamından korkan halk ve millî müfrezeler arasında bazı dağılmalar ve şehri terk etme olayları görüldü.⁶⁹

Halk Pazarçık istikametine doğru göçe başladı.⁷⁰ Eşraftan bazı kişiler geri çekilme düşüncesindeydiler. Fransızların şiddetli bombardımanı üzerine manevî gücü kırılan halk Kadir Paşa'nın konağında toplandı. Kadir Paşa ve taraftarları arasında büyük bir telaş başladı. Vaziyetin kötüye gitmesi üzerine

Cemiyeti heyeti merkeziyesinin bir üyesi, aynı zamanda Acemli Heyet-i İdaresinin reisi idi. 4 Şubat 336 tarihinde Arasta Hanı muharebesinde şehit düşmüştür. Acemli Camisinin avlusunda medfundur. Bkz. Karadağ, *a.g.e.*, s.56.

67 Ali Bağdatlılar, *a.g.e.*, s.107.

68 Celal Erikan, *Kurtuluş Savaşı Tarihi*, haz. Rıdvan Akın, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014, s.120.

69 Hasan İzzet Altınanıt, *a.g.e.*, s.197.

70 *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi*, K:320, G:6, B:6.

Mutasarrıf Vekili Cevdet Bey, Kuşçuoğlu Hamdi, Baytar Müdürü Hüsameddin Türk karargâhına geldiler. Durumun tehlikeli olduğunu ileri sürerek mütareke yapılmasını istediler.⁷¹

Karargâhtakiler şehir de mücadeleye devam etmek ve ölümüne şehri savunmak düşüncesindeydiler. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Arslan Bey ve arkadaşları *"geri çekilmenin şehirde büyük bir katliama neden olacağını ve yolun Sivas'a kadar açılacağını, Sivas'ın elden çıkacağını ve bunun da milli mücadeleye darbe vuracağını"* belirterek direnmek zorunda olduklarını açıkladılar.⁷²

Fransızlara teslim olmak için ahaliyi teşvik eden ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine öteden beri muhalif olan Beyazıtlı ailesinin ısrarı üzerine Doktor Mustafa, General Querette ile görüşmeye gönderildi.⁷³ Doktor Mustafa Bey tabur kâtibi olan babasıyla dolaşırken askerlikle yakından ilgilenmiş, 1915'te Maraş taburu ile Fındıcak, Zeytun, Haçin ve Urfa müsademe hareketlerine iştirak etmiş, Şam merkez hastanesinde, Mezze askeri hastanesinde baş hekim olarak çalışmış, milli duygusu kuvvetli atılğan bir vatanseverdi.⁷⁴

General Querette ile konuşması neticelendikten sonra dönüşte Hınçak Komitesine mensup olan Doktor Artin ve Eczacı Leon'un ihanetine uğrayarak Balcıoğlu Ali ile birlikte şehit edilmiştir.⁷⁵

İstiklâl Harbi sırasında ve onu takip eden senelerde Maraş'ta Baytar Müdürü olarak görev yapan, işgali günün gününe takip eden Hüsameddin Karadağ bu olayı, *"Doktor Mustafa'nın şehri içine düştüğü sıkıntılı durumdan barış yoluyla kurtarmak düşüncesiyle işgal kuvvetleri komutanıyla görüşmek istediği, bu konuda olumlu cevap aldığını söyleyerek Alman hastanesine bir arkadaşı ile beraber gittiği, bu girişimine şehir merkez heyeti tarafından izin verilmediği, müteakiben gidişinin duyulması üzerine düşman bölgesine geçmesinin engellenmesi, ısrar ettiği takdirde vurulması yolunda emir verildiği, ancak bu emir yerine varıncaya kadar Doktor Mustafa'nın hududu aşarak hastaneye ulaştığı, ancak Fransızlar o gece Maraş'tan kaçmak ile meşgul olduklarından Doktor'un General ile görüşemeyerek hastanede kaldığı ve arkadaşı ile birlikte Ermeniler tarafından orada öldürüldüğü"* şeklinde anlatmaktadır. Bununla birlikte Doktor Mustafa'nın generalin yanından dönerken hastane yakınında şehit olduğuna dair bir rivayetin olduğunu da belirtmektedir..⁷⁶

Doktor Mustafa'nın kendisine bilgi vermeden General Querette ile görüşmek istemesini yanlış bir hareket tarzı olarak değerlendiren Arslan Bey bu konudaki düşüncesini, *"Esasen teşkilatın bidayetinden itibaren kendi kafasıyla hareket*

71 Yaşar Akbıyık, *a.g.e.*, s.221.

72 Hasan İzzet Altınanıt, *a.g.e.*, s.197-198.

73 Yaşar Akbıyık, *a.g.e.*, s.222.

74 Mustafa Fehmi Kocabaş, "Maraş Harbi", *Maraş-Fransız Harbi*, haz.Yaşar Alparslan-Serdar Yakar, Öncü Basımevi, Kahramanmaraş, 2012.s.101.

75 Ali Bağdatlılar, *a.g.e.*, s.120..

76 Hüsameddin Karadağ, *a.g.e.*, s.45-46.

Gazi

Akademik
Bakış

225

Cilt 11
Sayı 22
Yaz 2018

eden Doktor, Kadir Paşa'nın odasına toplanan memleketin ileri gelenlerinin kendisine karşı gösterdikleri teveccüh dolayısıyla irade zaafına düşerek, mütareke yapmak üzere Balcioğlu Mehmet'i de beraber alarak Fransızlara gitmişti." sözleriyle açıklamaktadır.⁷⁷

Fransızların Maraş'tan Çekilmesi

Türkler Maraş'ın nasıl kurtulacağı hususunda planlar yaparken Fransızlar da geri çekilmeyi planlıyorlardı. Fransız yardım kuvvetleri komutanı Albay Normand, General Querette'ye barış hemen sağlanmadığı takdirde geri çekilmeye dair General Dufieux'un emrini iletmişti. Çünkü Fransız askeri imkânları ve Maraş garnizonunun yeniden ikmal ve iâşesini yetersiz olması derhal bir karar alınmasını gerektiriyordu. Bu sebeple Maraş'ı şimdi terk edip yiyecek ve cep-hane sağlandıktan sonra geri gelmek, yeni bir ikmal yapmaktan daha kolaydı. General Querette Albay Normand'dan geri çekilmek için 10 Şubat'a kadar beklenmesini rica etti. Mümkün olan en son sınırdaki bu idi. Şiddetli soğuğa rağmen Fransız askerleri yarım öğünle besleniyorlardı. Hayvanlar için artık bir şey kalmamıştı. Katır ve atlara ancak birer kilogramlık un verilebiliyordu. Kar etrafı kapladığından hayvanların otlardan beslenmesi imkânı yoktu.

9 Şubat gecesi saat 21'e doğru Fransız komuta karargâhında General Querette ile Albay Normand buluşup durumu görüştüler. General Querette Türk kuvvetlerinin bir kısmının dağılıp şehri terk ettiğini ileri sürerek bir süre daha kalmak istedi ise de Albay Normand, durumun ciddiyetini anlayıp çekilme kararı verdi. General Querette bu görüşe katılmak zorunda kaldı ve şehri 10 Şubat gecesi boşaltma kararı aldı.⁷⁸

Fransızlar şehri terk etme hazırlıklarına götüremeyecekleri ağırlıkları yamak, top ve makineli tüfeklerini tahrip etmekle başladılar. 11 Şubat 1920 tarihinde gece yarısından itibaren soğuk ve yoğun kar yağışı altında yiyeceksiz İslahiye yönünde çekilmeye başladılar.

12 Şubat günü Türkoğlu ve 13 Şubat günü de Belpınar'dan hareketle kademeli olarak Maraş'ı terk ettiler. Çekilme, Namık takma adıyla görev yapan Urfa Kuvayı Milliye Komutanı Yüzbaşı Revandizli Ali Saip (Ursavaş)'in 24 saat mühletle Urfa'daki Fransız taburuna verdiği notayı izleyen günlere rastladığından; büyük ihtimalle Mustafa Kemal'in 24 Ocak tarihli talimatını⁷⁹ ele geçirmiş olan bu Fransız görevlileri verdikleri çekilme kararını uygulamışlardır. Ancak

77 *Maraş Milli Mücadelesinde Arslan Bey*, s.91.

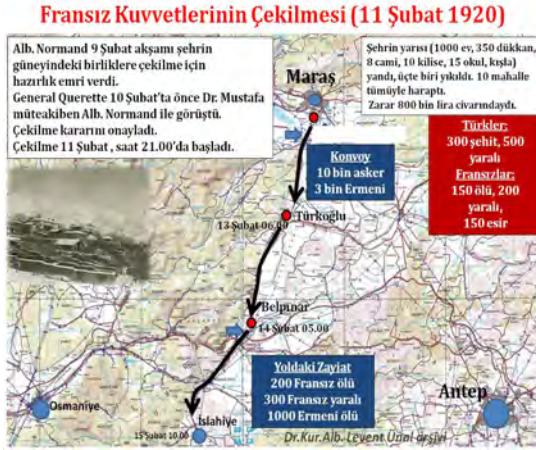
78 Yaşar Akbıyık, *a.g.e.*, s.220.

79 "Atatürk ve Ali Fuat Paşa'nın imzası ile "Güney cephesindeki hareketler ve yapılması gereken hususlar" hakkında ilgililere genelge yayınlanması: "Kolorduların bu direktife ve evvelce verilen plana göre milli kuvvetleri hemen teşkil ve harekete hazır bulundurmaları lazımdır". bkz. Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2007, s.194. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, Derleyen: Nimet Arslan, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, II. Baskı, Ankara, 1964, s.169-171.

çekilen Fransız kuvvetleri serbest bırakılmamış, İslahiye'ye kadar takip edilmişlerdir.⁸⁰

Maraş'ı boşaltma kararı Fransız komutanlar arasında büyük çaplı tartışma konusu olmuştur. Fransızların Orta Doğu Orduları Başkomutanı ve Beyrut Yüksek Komiseri General Gouraud, General Querett'i, "şartlar bunu gerektirmezken teslim olmakla ve bunun sonucunda durumun kötüleşmesine yol açmakla" suçlamıştı.⁸¹

Fransız Kuvvetlerinin Çekilmesi/ 11 Şubat 1920

Fransızlar Maraş'ı terk ederken Jandarma Komutanı İsmail Hakkı Bey, Şişmanzade Arif Bey, Kocabaşzade Hacı Naci ve Mühendis Abdülatif Bey ve Belediye Reisi Hacı Bey'i yanlarında götürdüler. Jandarma Komutanı İsmail Hakkı Bey dipçik darbelerine rağmen yürümeye mecali kalmayınca götürülmesinden vazgeçerek yolda bırakıldı. Fransızları takip için Maraş'tan çıkan Kuvayı Milliye tarafından bulundu. İsmail Hakkı Bey Maraş'a götürüldü ise de el ve ayakları donmuş olduğundan kurtulamayarak 22 Şubat 1920 tarihinde vefat etti.⁸²

12 Şubat 1920'de Kerhan köyünde bulunan Kılıç Ali'ye Fransızların çekildiği haberi ulaşınca Kılıç Ali derhal Maraş'a geldi ve Arslan Bey, Yörük Selim Bey ile görüşerek Ermeni askerlerinin ve silahların teslim alınması için heyetler oluşturuldu. Kilise ve evlere toplu halde sığınan Ermenilerin tamamı güvenlik

80 Celal Erikan, *a.g.e.*, s.120-121.

81 Vahe Tachjian, *La France en Cilicie et en Haute-Mesopotamie (1919-1933)*, Karthala Edition, Paris, 2004, s.127.

82 Yaşar Akbıyık, *a.g.e.*, s.226. Diğer kişilerin kurtarılması için Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nazırı Başyaveri Salih Bey'e bir telgraf çekerek, hükümetin gerekli teşebbüste bulunmasını istedi. İstanbul hükümetinin teşebbüsü ve Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Bristol'un ricası üzerine Fransızların Orta Doğu Orduları Başkomutanı ve Beyrut Yüksek Komiseri General Gouraud, götürülen Türk heyetinin bırakılmasını razı oldu. bkz. Yaşar Akbıyık, *a.g.e.*, s.230.

Gazi

Akademik Bakış

227

Cilt 11
Sayı 22
Yaz 2018

altına alındı.⁸³ Fransızların şehri terk etmesi Müslüman ahali tarafından büyük sevinç ve coşkuyla karşılanırken Fransızlarla işbirliği yapan Ermeniler hayal kırıklığına uğradılar. Şehirdeki Protestan Ermenilerin lideri olan Hartunian, anılarını yazdığı eserinde kendi kilisesi güvenli olmadığı için Katolik Kilisesine sığındıklarını ve 5000 kişi olduklarını ifade etmektedir. Yaptıklarının farkında olan Ermeniler, durumlarının ne olacağı konusunda endişeliydiler. Savaşın yıkıcı etkilerini şehirde bulunan Müslümanlar ve Ermenilerle birlikte hisseden Amerikalılar da Maraş Mutasarrıflığı'na bir dilekçe yazarak canları ve Amerikan müesseselerinin korunması talebinde bulundular. Bunun üzerine savaşın sona ermesiyle Maraş'ta önemli görevler üstlenip güvenliği sağlamaya devam eden Kuvayı Milliye, Maraş'taki Amerikalıların güvenliğini sağlama sorumluluğunu da üstlendi.⁸⁴

Alınan tedbirler sayesinde Maraş'ta asayiş çok kısa sürede sağlandı, 3'üncü Kolordu Komutanı Albay Selahattin Bey, durumu bir raporla Ankara'da bulunan Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal'e bildirdi.⁸⁵ Mustafa Kemal Paşa'da Maraş'ın düşmanı yenip geri çekilmesine nail olmasından sonra bir tebrik mesajı yayınlayarak Maraşlıları kutladı. Paşa, aynı zamanda Fransızların geri dönme ihtimalini dikkate alarak tedbirler alınması konusunda çeşitli emirler verdi.⁸⁶

Sonuç

Suriye İtilafnamesine bağlı olarak Maraş, Antep, Urfa ve Adana bölgesini İngilizlerden devralan ve kısa zamanda bölgedeki kontrollerini genişletmek isteyen Fransızlar, işgal sırasında Ermeni lejyonunun üyelerini bölgeye göndermişlerdi. Şiddetli Müslüman düşmanı olan bu Ermeni askerler, Fransız ordusuyla bölgeye gelmiş olan Cezayirli Müslüman birliklerle bile çatışmaya giriyorlardı. Fransızlar kendileri adına hareket eden ve eylemlere girişen Ermenileri engelleyebilselerdi bu bölgeyi ellerinde tutabilmeleri, en azından bu bölgede uzun süre kalabilmeleri mümkün olabilirdi. Bütün bunların yerine Fransızlar, Ermenilerin Türklere saldırmasına göz yumdular ve beklenmedik bir direnişle karşılaştılar. Sonuçta artık kendileri için asıl menfaatin Kilikya'da değil, Suriye'de olduğunu idrak eden Fransızlar ciddi kayıplar vererek uzak bir mesafede olan Doğu Akdeniz sahiline ulaşmaya çalışırlarken kaçanlar arasında yerli Ermeniler de vardı.⁸⁷

Maraş'ta direnişin başladığında Mustafa Kemal Paşa Suriye'de bulunan Arap direniş kuvvetleri ile Türk direniş gücünün birlikte hareket ederek Fransızla-

83 *Türk-İstiklal Harbi Güney Cephesi*, s.109.

84 Nejla Günay, "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Maraş Yöresinde Sosyal Yapı Değişimleri ve Bu Değişimlerde Ermeni-Fransız Rolü", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.51, Ankara, 2009, s.240.

85 *Türk-İstiklal Harbi Güney Cephesi*, s.110.

86 Nejla Günay, *a.g.m.*, s.246.

87 Justin McCarthy, *a.g.e.*, s.257-258..

rı iki ateş arasına alıp ezebileceğini düşünüyordu. Nitekim Mustafa Kemal'in görevlendirdiği kişiler Suriye'deki Arap yetkililerle yakınlık kurdu, güçlü propağanda ile Halep yöresinde bu işbirliği fikri taraftar kazandı. Bu cephedeki savaşlar ve Türk direnişi Fransa'yı şiddetle sarstı ve Suriye mandasını tehlikeye soktu.⁸⁸

Sonuçta Türkler bölgenin en büyük şehirlerinden biri olan Maraş'ı Fransızlardan geri almayı başarmıştı. Güney Cephesinde gerçek anlamda bir halk hareketi olarak ortaya çıkan direniş, verilen mücadele, vatanseverlik ve Türklük duygusuna dayanıyordu. Bu direnişte sadece erkekler değil, çocuk yaştaki gençler, kadınlar da korkusuzca savaşmışlardı.

Maraş'ın kurtuluş mücadelesinde Bitlis Defterdarının adı verilmeyen eşinin Maraş'taki çarpışmalarda cesaretle ortaya atılması Türk kamuoyunda büyük yankı yapmıştı. Anadolu halkı O'nun büyük bir kahramanlıkla silah kullandığını, Antep Mutasarrıflığının verdiği bilgiye dayanarak Mustafa Kemal'in bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine, Sivas, Kayseri ve Amasya Anadolu kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyetlerine çektiği 2 Şubat 1920 tarihli telgraf sayesinde öğrenmişti. Buna göre Maraş'ın Kayabaşı mahallesinde oturan Bitlis Defterdarının eşi, evinden açtığı mazgaldan Müslüman mahallelerine canavarca saldıran düşmanlarla çarpışmalara katılmış, aynı günde akşama kadar sekiz kişiyi telef etmeyi başarmış, akşamüstü ise erkek elbisesiyle fiilen çarpışmalara girmişti.⁸⁹

Diğer bir kadın kahraman, Senem Ayşe idi. Haveydi aşiretinden arkadaşları ile beraber çete kurup savaşan eşi Ramazan Bey'in şehit düşmesinin ardından onun silahlarını alarak savaşa katılmıştı. Evinin yakınında bulunan bir Ermeni evinin cephanelik olarak kullanıldığını fark ettiğinde kendi evini ateşe vererek cephaneliği havaya uçurmuş, Ermeni ve Fransız askerlerinin mevzilenmediği Hemhane Kilisesine de üç arkadaşı ile birlikte baskında bulunmuş, burada bulunan silah ve cephaneleri ele geçirmişlerdi. Kadınlardan ayrı olarak her yörede olduğu gibi Maraş'ta da savaşan milli kuvvetlere Sarıbrahimli köyünden Duran gibi yemek, su ve cephane taşıyan, posta görevinde bulunan, tren raylarını sökerek düşmanın hareketini engelleyen, Sarıca köyünden Ali gibi Aksu köprüsünü uçurma görevini üstlenen küçük çocuklar da vardı.⁹⁰

Sonuçta Maraş halkı vatani için büyük fedakârlıkla savaşmış, 15'nci Kordordu Komutanı Kazım Karabekir'in kutlama telgrafında ifade ettiği gibi, "*Maraş halkı ölmüş ama Türklüğü öldürmemiştir.*"⁹¹

88 Ergün Aybars, *a.g.e.*, s.442-449.

89 Zeki Sanhan, *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, Remzi Kitapevi, Ankara, 2007, s. 276. Telgrafın sonunda Mustafa Kemal Paşa, "*Harp sahnelerinde bile kadınları erkekleriyle yarışan milletimizin fedakârlığı sayesinde mevcudiyetimizin muhafazasını ve bağımsızlığımızın kurtarılmasını hedef alan milli gayede muvaffak olacağımız hakkındaki sonsuz kanaatimizi, bu fedakârlık timsali de takviye etmektedir*" demektedir.

90 Hasan İzzet Altınanıt, *a.g.e.*, s.199-201.

91 Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, 1.Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s.509.

Gazi

Akademik
Bakış

229

Cilt 11
Sayı 22
Yaz 2018

TBMM Maraş'ı 5 Nisan 1925 tarihinde İstiklal Madalyası vererek takdir etmiş ve şerefleştirmiştir. 7 Şubat 1973 tarihinde ise Millî Mücadeledeki fedakârlığından dolayı Maraş şehrinin adı TBMM kararı ile Kahramanmaraş olarak değiştirilmiştir.⁹²

EK-1⁹³

Görsel

Akademik
Bakış

230

Cilt 11
Sayı 22
Yaz 2018

92 Kurtuluş Savaşı sonrasında Maraş'a bir yazı gönderilir, Millî Mücadele'ye katılan kahramanların listesi istenir. Şehrin ileri gelen yöneticileri toplanır ve bir durum tespiti yaparlar ve sonunda Ankara'ya şu mesajı gönderirler: "Maraş'ta Millî Mücadele'ye katılmayan tek fert bile yoktur." Bunun üzerine, 5 Nisan 1925 yılında toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisinde, İstiklal Madalyasının Maraş'ta fertlere değil, şehir halkına verilmesi kararlaştırılır ve akabinde Maraş bir adet kırmızı şeritli İstiklal Madalyası'yla ödüllendirilir. Maraş şehri, Millî Mücadele'deki fedakârlığından ötürü Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 7 Şubat 1973 tarihinde "kahramanlık" payesiyle ödüllendirilir ve şehrin adı bundan sonra "Kahramanmaraş" olarak adlandırılır. bkz. *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem:23, Cilt:14, Yasama Yılı:2, 2008, s.147.

93 **TİTE Arşivi**, K:24, G: 125, B: 125-1. Antep harbinde şehit düşen Maraş'lı Er Hüseyin'e ait kanlı mektup ve nişanlısının saçını ihtiva eden belge.

EK-2

Orta sırada soldan üçüncü Kılıç Ali, sağdan ikinci Yörük Selim,
Arka sırada sağdan ikinci Arslan Bey/TİTE Arşivi

Maraş-919/Dr.Stanley E.Kerr'in "The Lions of Marash" adlı kitabından

KAYNAKLAR

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Arşivi.

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü (TİTE) Arşivi.

AKBIYIK Yaşar, "Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Ege Üniversitesi Yayınları, Cilt:6, S.1, İzmir, 1991.

Milli Mücadelede Güney Cephesi Maraş, ATAM Yayınları, Ankara, 2015.

ALPARSLAN Yaşar-Serdar YAKAR, *Maraş-Fransız Harbi*, Ukde Yayınları, Kahramanmaraş, 2012.

Yaşar

Akademik
Bakış

231

Cilt 11
Sayı 22
Yaz 2018

- ALTINANIT Hasan İzzet, *İşgal*, Babıali Yayınları, İstanbul, 2016.
- Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge)*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1982.
- ATATÜRK, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1994.
- Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, Derleyen: Hulusi Turgut, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2003.
- AYBARS Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1995.
- BAĞDADLILAR Ali, *Uzunluk İstiklal Harbi'nde Maraş*, Kervan Yayınları, İstanbul, 1974.
- BAŞDOĞAN Ferhat, "Kahramanmaraş'ın Kurtuluş Savaşı", *Kahramanmaraş 1. Kurtuluş Savaşı Sempozyumu*, Kahramanmaraş Belediyesi Yayını, Ankara Üniv. Basımevi, 1987.
- BAYUR Hikmet, *Atatürk Hayatı ve Eseri*, ATAM Yayınları, Ankara, 1990.
- EMİRMAHMUTOĞLU A.Saim, "Türk Kurtuluş Savaşında Maraş Mücadelesi'nden Kısa Notlar", *Maraş-Fransız Harbi*, haz. Yaşar Alparslan-Serdar Yakar, Öncü Basımevi, Kahramanmaraş, 2012.
- ERİKAN Celâl, *Kurtuluş Savaşı Tarihi*, Hazırlayan: Rıdvan Akın, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2014.
- GÜL Adnan, Türk Milli Bağımsızlık Savaşında Maraş Müdafaasının Önemi", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Sayı: 11, Mart 2008.
- GÜLLÜ Adnan, "12 Şubat ve Elbistan Maraş'ın Kurtuluşunda Elbistan'ın Rolü", *Elbistan'ın Sesi Gazetesi*, 10 Şubat 2016 tarihli yazı.
- GÜNAY Nejla, "Ermenilerin Kurdukları Cemiyetler ve Komitelerin Maraş ve Çevresindeki Faaliyetleri", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:16, S:3, Ankara, Aralık 2012.
- "Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Maraş Yöresinde Sosyal Yapı Değişmeleri ve Bu Değişmelerde Ermeni-Fransız Rolü", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.51, Ankara, 2009.
- Maraş'ta Ermeniler ve Zeytin İsyanları*, IQ Yayınları, İstanbul, 2007.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Harp Tarihi Dairesi Yayınları, S.29, Ankara, 1959.
- KARABEKİR Kazım, *İstiklal Harbimiz*, 1.Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.
- KARADAĞ, Hüsameddin, *İstiklal Savaşında Maraş*, Kahramanmaraş Kurtuluş Müzesi Yayınları, Kahramanmaraş, 1994.
- KOCABAŞ Mustafa Fehmi, "Maraş Harbi", *Maraş-Fransız Harbi*, haz. Yaşar Alparslan-Serdar Yakar, Öncü Basımevi, Kahramanmaraş, 2012.
- KOCATÜRK Utkan, *Doğumundan Ölümüne Kaynakçılı Atatürk Günlüğü*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2007.
- Maraş Milli Mücadelesinde Arslan Bey*, haz. Serdar Yakar, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, 2014.

Görüş

McCARTHY Justin, *Osmanlı'ya Veda*, çev. Mehmet Tuncel, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2006.

Mondros Mütarekesi ve Sevr Antlaşması, Genelkurmay ATASE Bşk.lığı Yayınları, Ankara, 2001.

ÖZKAYA Yücel, "Güney, Güney-Doğu'da Savunmalar ve 1920 Senesindeki Siyasi Olaylar", *Milli Mücadele Tarihi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2002.

SARIHAN Zeki, *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, Remzi Kitapevi, Ankara, 2007.

ŞAHİNGÖZ, Mehmet, "Maraş ve İstanbul'un İşgali Üzerine Erzurum'da Yapılan Protesto ve Mitingler", *Türk Yurdu*, S:20, 1998.

Milli Mücadele Esnasında Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Yapılan Milli Birlik ve Beraberlik Mitingleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S:32, Ankara, 1995.

ŞIVGIN Hale, Mustafa Kemal'in Maraş'ın Kurtuluşu İçin Faaliyetleri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c4, s11, Ankara, Mart 2018.

ŞİMŞİR Bilal, *Atatürk Dönemi İncelemeler*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006.

TACHJIAN, Vahe, *La France en Cilicie et en Haute-Mesopotamie (1919-1933)*, Karthala Edition, Paris, 2004.

TANK Bekir, "Almanya ve Avusturya Belgelerinde Maraş 1878-1923", *Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu*, C.II, Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, 2013.

Türk-İstiklal Harbi, Güney Cephesi IV'üncü Cilt, Gnkur. ATASE Bşk.lığı Yayınları, Ankara, 2009.

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.

YAMAN Ahmet Emin, "Kuvayı Milliyeden Düzenli Orduya Geçiş ve Ordu-Millet Dayanışması", *On İkinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri-I*, Genelkurmay ATASE Bşk. Yayınları, Ankara, 2009.

"Milli Ordu", *Atatürk Yolu*, Ankara Üniversitesi TİTE Dergisi, S.2, Ankara, Kasım 1988.

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt:25, Devre:II, İctima Senesi:III/106, Celse:1, 23.5.1926.

Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010.

ÜNALP F.Rezzan, "Türk Milli Mücadelesinin Oluşumunda "Kuvayımilliye" Düşüncesi ve Bağımsızlık Önderi Olarak Mustafa Kemal", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Gnkur. ATASE Başkanlığı Yayınları, S.18, Ankara, Ağustos 2011.

<http://www.culture.gouv.fr/public/mistral/leonore-fr>, Erişim Tarihi: 6 Şubat 2018.

Extended Abstract

At the end of World War I, The Entente States' breaking the ceasefire line and the occupation of Anatolia's southern region ,basing on Article 7 of the Mond-

Gazi

Akademik
Bakış

233

Cilt 11
Sayı 22
Yaz 2018

ros Armistice, initiated resistance movements in this region. The region was first occupied by the British, then with an agreement between England and France, Adana, Maras, Antep and Urfa were left to the French. During the British occupation there was no significant resistance movement because both the people believed that the invasion is temporary, and the British avoidance of movements that could lead public's reaction. However when the French took over, their desire to suppress the people in cooperation with the Armenian minority changed the situation. The first resistance and organizational activities in the region came from the people of the region who had to defend themselves.

By the decision dated 11 September 1919 of Committee of Representation, who were committed to represent their motherland as a whole during the Sivas Congress, the West of the Euphrates River was partitioned among 3rd, 12th and 20th Corps in order to stop every aggression, violation and occupation in the area, these corps were tasked to withstand attacks.

Thus, the army would hold national forces under their command and control the operation against attacks. In line with these decisions taken by the Committee, several officers from various ranks were sent to Southern Front. These officers were assigned by Mustafa Kemal Paşa. They were to carry and control the operation, wearing civilian clothes and using nicknames.

Elbistan was chosen as the center for being organized and rescuing Maraş and Antep areas. For the reason that Elbistan was not under occupation, one day before Maraş's occupation by French Army (29-30 October 1919), principal men of the city had come to Elbistan. Captain Selim Bey (Yörük Selim), Captain Asaf Bey (Kılıç Ali) and Major Suzi Bey started to act with the ones who came from Maraş and they decided to found Kuvayı Milliye in Maraş. These men were going to extend and control National organization in Maraş and its surrounding areas.

The Armenians, who were armed by occupying forces and encouraged when Maraş was occupied by French, had been increasing their attacks against civilians of Maraş. Sütçü İmam Incident, French's interference into administration and their refusal of the display Turkish flag on the city's fort, the Armenians who were wanting to do the same cruelty in Maraş as they did in Adana were the reasons that obligated the foundation of national organization in Maraş. The efforts for an organized resistance that were being made secretly and unawarely from each other's existence became united under Maraş Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti. Arslan Bey was chosen as its chief. According to the organization plan, the city was divided into ten districts in order to withstand the enemy attacks. Continuously, raise of money, hoarding of supplies, gathering of ammunition and weapons had started.

Gaz

During the period between the beginning of January 1920 until 21th of January, Eloğlu/Türkoğlu Battles (5-7 January 1920), Araplar Battle (12 January 1920), Harabe Battle (19 January 1920) took place in Maraş's surrounding areas. From 21th of January, the battles and the combats started to take place in the Maraş city.

The French let the Armenians attack Turks, but they were confronted with a tremendous resistance. Not only men, but women too had fought fearlessly. Armenian gangs and colonial soldiers that were used for the extension of France's power could not fulfill their expectations. Southern Kuvayı Milliye started as the resistance of people in a real sense, and as the result of their exceptional fight, Turkish people took Maraş back from the French. The French started to pull back from Maraş heading toward İslahiye in the midnight of 11 February 1920 under the cold and heavy snow, without any food. In 12th of February they left Eloğlu and in 13th of February they left Belpınar and gradually, they pulled back from Maraş.

In this article, the events and the collisions from the occupation of Maraş by the English and French until the time of evacuation will be featured in the light of national and foreign sources and archive documents. From the Sütçü İmam incident which was the first step in opening the fighting flags for the Maraşians, Kılıç Ali and other officers' which were sent to the region by Mustafa Kemal, resistance and organization activities, important personalities featured with the heroism of the indigenous people will be mentioned, and in the result section, the reasons for the French to evacuate the region will be assessed.

Gazi

Akademik
Bakış

235

Cilt 11
Sayı 22
Yaz 2018